

Birleşmiş Milletler'in Kıbrıs'taki Anayasal Çözüm Arayışları

Soyalp Tamçelik

Gazi Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, Kıbrıs'ta BM bünyesinde ortaya çıkan anayasal çözüm arayışlarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Bundan hareketle araştırmadaki temel amaç, taraflar arasındaki anayasal çözüm arayışlarını, süreç analizine dayalı bir yöntemle ortaya koymaktır.

Kıbrıs'ta, son çeyrek asır içinde her iki halkı temsil eden ortak bir hükümetten ve anayasadan söz etmek mümkün değildir. Adadaki her iki halk, 1963'ten bu yana kendi idarelerini ayrı ayrı şekillendirmişlerdir. Hal böyle olunca Kıbrıs'ta anayasa ve hukuk düzeni ile ilgili çalışmaların bir hayli karmaşık olduğu görülür. Hukuk kanunları normatif prensiplerden hareketle oluştuğundan, kurulmak istenen federal Kıbrıs anayasasında moral değerler veya idealler işe müdahil olmaktadır. Bu yönü ile federal Kıbrıs'taki anayasa hukuku, „olması gereken nedir?“ veya „nasıl olmalıdır?“ sorularına cevap aramalıdır. Bugüne kadar genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde ele alınan anayasa sorununun başlıca problemi Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türklerin karşılıklı „şüphe“ ve „güvensizlik“ içinde olmasıdır. Bundan dolayı Kıbrıs'taki federal anayasada yapılması düşünülen bütün yeniliklerde, toplumsal hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde korunması gerekmektedir.

Bu araştırma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 1992 yılına kadar geçen süreç içinde Kıbrıs'ta federal anayasa önerileri incelenmiştir. İkinci bölümde 1992 sonrasında federal anayasa önerilerinin muhtevası ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların kurulacak federal devletin anayasası ile ilgili tutumları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kıbrıs, Anayasa, Federasyon, Eşitlik, Self determinasyon, Egemenlik.

Abstract

This study is an assessment of the UN proposals for a constitution during the conflict resolution process in Cyprus. Utilizing the method of process analysis the main objective is to determine the different perspectives of the two parties – Greek and Turkish – in Cyprus.

During the last 25 years there is no common government or a common constitution on Cyprus. Both communities have their own governments since 1963. Thus, the study of constitution and legal order are considerably complicated on this Island. Due to the fact that the laws are constituted in accordance with normative principles, moral values and ideals get involved in the discussions of a constitution for a desired federal state in Cyprus. Therefore it is essential that the constitutional law in Cyprus should find answers for these questions: “What should be the laws?” and “How should the laws be?” One of the most important parts of the bi-communal talks regarding the constitution until now was the mutual “doubt and mistrust” of Turkish and Greek Cypriots. Therefore, all the amendments thought to be made in the federal constitution in Cyprus should protect social rights and freedom as much as possible.

This article comprises three main sections. In the first section federal constitution recommendations until 1992 are analyzed. The second section deals with the contents of the recommendations after 1992. Lastly, the attitudes of Turkish and Greek Cypriots towards the new Federal State constitution are assessed.

Keywords: Cyprus, Constitution, Federation, Equality, Self-determination, Sovereignty.

Giriş

Her idari düzende olduğu gibi, her yönetim biçiminde de temel bir ilke vardır. Özellikle günümüzde demokratik ülkelerin hemen hepsinde, anayasanın üstünlüğü ilkesine dayalı idari bir rejim kurulmuştur. Bu düzende, hiçbir kimse veya organ, kaynağını anayasadan almadan yetkisini kullanmamakta veya anayasaya aykırı kanun yapmamaktadır. Zira bütün kanunlar, anayasaya uygun olmak mecburiyetindedir. Aslında bunun nedeni, kamu otoritesinin somut olarak belirlediği en üst kurumdan, yani anayasadan kaynaklandığı bilinmektedir. Bundan dolayı anayasa, bütün kanunların üstündedir. Kaldı ki ülke yöneticilerinin bütün işlemlerinde, kural dışına çıkılmaması veya anayasanın verdiği yetkilerden fazlasına sahip olunmaması anlamına gelen anayasanın üstünlüğü prensibi, hemen hemen bütün demokratik rejimlerde benimsenmiş bir normdur.¹

Son Notlar

- 1 Anayasanın üstünlük prensibi ile ilgili bilgi için bkz. M. Sabir Aydın, *Avrupa Topluluğu Entegrasyonu ve Türkiye'nin Ulusal Yönetimine Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilgiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara, 1992), 59.
- 2 Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara, 2008), 215.
- 3 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 215.
- 4 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 215.
- 5 Bunun için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünülen Federal Sistemde Toplum (Cemaat) Meclisleri ve Özellikleri," *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 11 (2010) 2: 269-285.
- 6 Oya Yağcı, *Türkiye'de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Modernist ve Postmodernist Temalar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara, 1998), 29.
- 7 Kıbrıs" ta federal devletin temel unsurları için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulacak Federal Devletin Temel Unsurları," *1. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-II* (21-23 Kasım 2008), Hazırlayan: Ulvi Keser (Ankara, 2010), 57-80.
- 8 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 216.

Bu yüzdendir ki anayasalar, toplumsal uzlaşma metinleridirler. Aslında uzlaşma, belirli konularda ve asgari ölçülerde *anlaşma* demektir. Dolayısıyla sosyal olarak farklılaşmış bir toplumda, demokratik

yöntemlere göre anayasa yazmak, genel eğilimleri doğru saptamakla mümkün olabilir.

Gerçekten de anayasa, kişilere hukuk koruması sağlarken, toplumsal hayatın işleyişinde de genel bir çerçeve çizmektedir. Dolayısıyla anayasalar, toplumun gelecekteki beklentilerine cevap verebilmeli, topluma ivme katabilmeli ve en önemlisi demokratik hakları koruma altına alabilmelidirler. Bu açıdan demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayıran en önemli özellik, halkın kendi iradesiyle yarattığı demokratik geleneklerle yerleşmiş kurallara dayanmasıdır. Bundan hareketle anayasal geleneklerin daha çok geliştiği ve demokrasinin iyi işlediği ülkelerde, ayrıntılı bir anayasanın olması çok da gerekli değildir.

Kıbrıs" a bu bilgiler ışığında bakıldığında, adadaki toplumların toplum olma bilincinin, hukuksallaşmayla başlayan bir süreç olduğu görülür.³ Hatta denilebilir ki bu süreç, birbiriyle paralel gelişmiştir. Bu yüzdendir ki Kıbrıs" ta toplumsuz hukuk veya hukuksuz toplum düşünülemez. Sırf bu yüzden Kıbrıs" ta kurallar pek çoktur. Zaten bu kuralların çokluğu, tasnif ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu durum, beraberinde sistemleşme meselesini de ortaya çıkarmıştır ki bu da hukuk sistemini belirler.⁴ Böylece Kıbrıs" ta her iki halk arasındaki toplumsal uzlaşma, anayasal sistemle korunur duruma gelmiştir.

Gerçi Kıbrıs" ta cemaat yapısının parçalanması sonucunda, toplumsal yaşamın teşkilatlanmasının rasyonel kurallara bağlandığı bilinen bir gerçektir.⁵ Devlet ve bireyler arasındaki ilişkilerin bireysellikten çıktığı bu gelişme, devlet ve birey arasındaki mesafenin toplumsal sözleşme esasında korunduğu ve yine devletin egemenlik hakkının yasayla sınırlandırıldığı bir çerçeveye oturtulmuştur.⁶ Aslında söz konusu sınır, bireylerin doğuştan sahip olduğu düşünülen doğal haklarla ifade edilmektedir.

Bu yönü ile Kıbrıs" ta cemaat bağlarından kopan birey; dil, din, ırk ve cinsiyet farkı gözetmeksizin, soyut bir eşitlik prensibi çerçevesinde oluşturduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik bir bütünün içindedir. Dolayısıyla Kıbrıs" ta kurulması düşünülen Federal Kıbrıs Devleti,⁷ daha önce Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında pek uygulanmayan laisist politikaları, dini inançları, ırki kökenleri ve yaşam biçimleri karşısında *nötr* bir konumda tanımlanmak zorundadır.

Gerçi her yerde olduğu gibi Kıbrıs" ta da devlet düzeninden söz edildiğinde o düzeni kuranlar, devletin otoritesinden söz edildiğinde o otoriteyi kullananlar, devletin kanunlarından söz edildiğinde ise o

kanunları yapanlar hep bireylerdir. Bir başka deyişle bu düzeni kuran, otoriteyi kullanan, kanunları yapan veya uygulayan yine aynı insanlardır.⁹ Ne var ki bu insanların belli siyasal tercihlerinin, belli ideolojik eğilimlerinin, hatta belli dünya görüşlerinin olduğu kuşkusuzdur. Nitekim günümüzde, devletin tüzel kişiliği ile ilgili kavramın vazgeçilmezliği görüşünü savunan hukukçular bile bu realiteyi görmezlikten gelemesler.¹⁰ Hele bunu, Kıbrıs gibi çetrefilli bir meselede gözardı etmek hiç de doğru değildir. Kaldı ki siyasal veya sosyal demokrasiyi, özü itibarıyla çatıştırmak şöyle dursun, tersine birbirini tamamladığı görülür. Bu nedenle Kıbrıs” ta gerçekleşmesi beklenen yeni demokratik yapının, ancak siyasal demokrasinin sosyal demokrasi ile birleşmesi sonucu gerçekleşebileceği düşünülmektedir.¹¹ Bununla beraber siyasal demokrasinin yanlışı, Kıbrıs” ta özgürlüğün kullanılması için gerekli maddi koşulları tanımaması veya ekonomik güce dayalı bir egemenliğin üstüne şal örtmesidir. Sosyal demokrasi ise, Kıbrıs” ta bu iki yanlışı düzeltmeye yöneldiği ölçüde, siyasal demokrasinin bir özgürlük rejimi olma doğrultusundaki çabasını desteklemesidir. Bu da, yeni bir siyasal kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- 9 Kıbrıs" ta kurulması düşünölen yasama organlarının özellikleri için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünölen Federal Devletin Yasama Organı ve Özellikleri," *Journal of Social Sciences* 2 (2009b) 1: 20-50.
- 10 Georges Burdeau, *L'Etat, Editions du Seuil* (Paris, 1970), 53.
- 11 Sosyal ve siyasal demokrasi için bkz. Maurica Duverger, *Siyasal Rejimler*, Çev. Teoman Tunçdoğan (İstanbul, 1995), 20.
- 12 Tamçelik, *Çözüm Planları*, 217.
- 13 Kıbrıs" ta çatışma konuları için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Türklerle Kıbrıslı Rumların Toplumsal Çatışma Düzlemi ve Bununla İlgili Ahlaki ve Mantıksal Değerleri," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (2008) 8, 285-320.
- 14 Tamçelik, "Federal Devletin Temel Unsurları," 57-80.
- 15 Kıbrıs meselesine dair yapılacak araştırmalarda metodolojik öneriler için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesinde Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri," *Journal of World of Turks* II (2010): 101-135.
- 16 Tamçelik "Metodolojik Sorunlar:" 101-135.
- 17 Daha ayrıntılı bilgi için bkz... Selâhattin Ertürk, *Diktacı Tutum ve Demokrasi* (Ankara, 1993), 165.
- 18 Federal hükümetin görev ve yetkileri için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri," *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 5 (2009):" 17, 55-84.
- 19 Tamçelik "Hükümetin Görev ve Yetkileri:" 55-84.
- 20 Kıbrıs" ta Türklerin ve Kıbrıslı Rumların görüş farklılıkları için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Federal Çözümü Destekleyenlerle, Karşı Çıkanların Görüşleri ve Bunların Mukayesesi," *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1 (2008): 137-159; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulmak İstenen Federal Anayasayla İlgili Bazı Kavramların Her İki Taraf Açısından Değerlendirmesi," *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1 (2009): 100-126.

21 Kıbrıs" ta federal bir devlet şekli için bkz. Soyalp Tamçelik, "The Principals of The Planned Federal State in Cyprus," *The Journal of International Social Research* III (Winter 2010): 572-583; Siyasal dayanakların sorgulanması için bkz. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs" ta Kurulması Düşünülen Sistemde Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının Görev ve Yetkileri," *Akademik Araştırmalar Dergisi*, XI (2009): 76-96; Tamçelik, "Yasama Organı:" 20-50

Kıbrıs" taki siyasal kültür, adadaki toplumların genel kültürünün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu kültürü, toplum üyelerinin oluşturduğu siyasal sistemin tümü, çeşitli kurumları, süreçleri ve nihayet bir siyasal aktör olarak kendileri hakkında sahip oldukları bilgi, duygu, inanç ve değerlerin manzumesi olarak tanımlamak da mümkündür.¹² Diğer bir deyişle, Kıbrıs" taki bireyler, toplumsal çatışmanın ilk günlerinden beri, adayı kimlerin ve nasıl yönetecekleri üzerinde fikir yürütmüşlerdir. Bu tür düşüncelerin, Kıbrıs" taki halkların siyasal değer ve inançlarını yeniden şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Kıbrıs" taki demokratik rejimin istikrarı, toplumların temel siyasal kültürü ile onun siyasal kurumları arasındaki uyumuna bağlıdır. Çünkü her siyasal rejimin, kendisi ile uyumlu bir siyasal kültüre ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Bunun aksi, yani Kıbrıs" taki siyasal kurumlarla, toplumun siyasal kültürü arasındaki uyumsuzluğun, çatışmaya ve sonuç olarak siyasal istikrarsızlığa yol açması işten bile değildir.¹³ Ancak siyasal yapıların nispeten kolayca değiştirilebilmelerine karşılık, siyasal kültürün çok daha yavaş gelişeceği açıktır. Bu açıdan bakıldığında zaman, siyasal yapı değişikliklerinin uzun ömürlü ve istikrarlı olabilmesi, geniş ölçüde adadaki toplumların siyasal kültürü ile uyumlu olmasına bağlıdır. Aslında her siyasal rejim için geçerli olan bu gözlemin, demokratik rejimler

bakımından da özellikle doğru olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Kıbrıs" ta kurulması düşünülen demokratik rejimin, onunla uyumlu bir siyasal kültüre ihtiyaç duyacağı açıktır.

Esasında siyasal kültür, siyasal yapılardan daha yavaş ve daha güç değiştiğine göre, Kıbrıs" taki siyasal rejiminin bugünkü durumunu belirleyebilmek için onun tarihi geçmişine bakmak gereklidir. Dolayısıyla Kıbrıs" taki toplumların bugünkü devlet anlayışının veya daha genel bir deyişle siyasal kültürünün, geçmişin mirasından etkilenmediğini söylemek, elbette ki mümkün değildir. Bundan da anlaşılıyor ki, Kıbrıs" ta kurulmak istenen federal devletin ucube bir devlet olmaması için, siyasal ve demokratik bir kuruluş haline gelmesi şarttır.¹⁴ Daha doğrusu hayalî veya planlarda kalan bir devlet olmaktan ziyade, günlük yaşayışın en küçük yapı taşı olan insanın güvenliğini ve refahını sağlayan bir devlet olması elzemdir. Aslında bu yönüyle bile birçok sorunla karşı karşıya kalınması doğaldır. Ancak, toplumsal değişimin söz konusu olduğu ve özellikle fikirselle dönüşümün oldukça hızlı gerçekleştiği Kıbrıs" ta, federal sistemdeki yeni bir devletin kamu yönetiminin ne gibi alternatif rollerinin olabileceği konusu, bu değişimin karakter yapısının tespiti açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Gerçek şu ki Kıbrıs" taki bu problematiği daha anlaşılabilir bir şekilde ifade etmek gerekirse, şu şekilde belirtmek mümkündür.¹⁵

1. Siyasal kültür; Kıbrıs" taki halkların yasama, yürütme, yargı ve bunlarla ilgili siyasal kurumların kendi aralarındaki ilişkileri belirleyen bir süje olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle yasamanın toplumla veya bireyin yürütmeyle olan ilişkilerini inceleyen bu yapı, adada söz konusu olan siyasal değerleri, tutumları, yönelimleri, ümitleri ve inançları ifade etmesi açısından önemlidir.

2. Siyasal katılma; Kıbrıs" ta bulunan her iki hükümetin kararlarını etkilemeye yönelik halk eylemlerinin niteliğini ve alanını belirlemektedir. Bu husus, adadaki bireylerin daha çok toplumsal ve siyasal olaylar karşındaki tutumunu incelemekte ve bunlarla ilgili çözüm ve karar alma süreçlerinde iştirakin hangi boyutta olduğunu ifade etmektedir.

3. Siyasal kurumlar; adadaki halkları toplumsal, hukuksal ve siyasal yönde bağlayıcı kararlar almasını sağlayan yapılardır. Özellikle bu kurumların demokratik olup olmadıkları, karar alma süreçlerinde ağırlıklarının bulunup bulunmadıkları ve bunların kurumsal kültürünün ne ölçüde gelişip gelişmediğini göstermesi açısından önemlidir.

4. Siyasal bütünleşme; Kıbrıs" taki etnik, ırki, dini, sınıfsal, kültürel veya bölgesel bölünmelerin nasıl olduğunu, hangi evrelerden geçtiğini ve bunların iç dinamiklerini belirlemektedir. Buna yönelik yapılacak incelemelerde adada oluşturulmak istenen siyasal bütünleşmenin nasıl şekilleneceğini ve bu siyasal sürecin niteliklerinin ne olacağı üzerinde katkılar sağlaması beklenmektedir.

Buraya kadar açıklanan bu unsurlar ışığında Kıbrıs Türk ve Rum toplumları, bu sorunların hepsini birden ve aynı anda çözmek durumundadırlar. Aslında bu sorun, her zamanki gibi analitik metot¹⁶ ile incelenecek olursa, bu daha açık bir şekilde görülecektir. Esasında bütün bunlardan hedeflenen amaç, Kıbrıs" ta kurulmak istenen devletin, birliğin ya da ortaklık rejiminin biçimini tartışmaya açmak ve böyle bir ortaklığın en iyi türünün hangisi olduğunu gözler önüne sermektir. Fakat bunun için bazı anayasalara, örneğin iyi yönetilmeleriyle ün salmış ülkelerde kullanılan ya da yazarlarca tasarlanmış olan ve iyi görünen anayasalara bakılması gerekecektir. Aslında var olan devlet anayasalarından hiçbiri Kıbrıs" taki halkları doyurucu nitelikte tatmin etmediği içindir ki, bu araştırmada, bir ölçüde neyin iyi veya neyin faydalı olduğunu göstermek temel amaç olmuştur.

Gerçekten de Kıbrıs" ta yeni bir ortaklık biçimi tartışıldığına göre doğal çıkış noktası, „paylaşılan şeyler“ ve „onları paylaşan ortaklar“ şeklinde algılanmalıdır. Bir devlette, tüm yurttaşlar ya her şeyi paylaşırlar ya da hiçbir şeyi paylaşmazlar, yahut bazı şeyleri paylaşırlar, bazı şeyleri paylaşmazlar.

Hiçbir şeyi paylaşmamaları, besbelli ki imkansız olduğundan, tek bir devletin tüm vatandaşlarının, en azından o „devletin arazisini“ paylaştıkları bir gerçektir. Öyleyse, sorunun iki cephesi vardır. Kıbrıs" ta kurulmak istenen bir devletin gerçekten iyi yönetilmesi için bütün yurttaşlarının paylaşılabilir her şeyi paylaşmaları mı daha iyi, yoksa bunlardan bazılarını paylaşıp, bazılarını paylaşmamaları mı daha iyidir?

Bu demektir ki, demokrasi denemelerinde ilerleme kaydedebilmek için adadaki halkların yaşam biçiminde ve demokratikleşme yönünde değişmesine gerek vardır. Çünkü demokrasi, sadece bir hükümet biçimi değil, aynı zamanda bir yaşam felsefesi veya belli bir algı biçimidir.¹⁷ Bu yaşam felsefesi ve onunla etkileşim içinde olan yaşam biçimi, başka toplumlardan ıktıbasla veya kopyalamayla gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden adadaki bireyin haysiyetine saygı gösterilmesi veya insan kişiliğinin değerine inanma üzerinde ısrar edilmesi, ada

toplumlarını, ister istemez bir duruş almaya zorlamıştır. Aslında bu hal bile Kıbrıs" taki toplumları, belli amaçlara yönelik düzenlenmelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı bütün bunların Kıbrıs" ta olması, dengeli bir düzenin kurulması ve buna dayalı bir işbirliğin gerçekleşmesi halinde, adilane bir devletten söz edilebilecektir.

Yukarıdaki bu kısa açıklama, Kıbrıs" ta kurulmak istenen federal düzene ait demokrasinin iyi işleyip işlemeyeceği hakkında yapılacak bir değerlendirmenin ölçütlerini vermektedir. Bunların ölçüt olma değeri hesaba katılırsa, demokratik bir toplumda devletin, dolayısıyla da hükümete ait rolün sadece yasa egemenliğini koruma ile sınırlı tutmak isteyen anlayışın yanlışlığı ortaya çıkacaktır.¹⁸ Öyleyse denilebilir ki, Kıbrıs" ta iyi bir demokrasi için kitlelerin veya bireylerin, ekonomik ve toplumsal refahını yükseltmek uğrunda kurulmak istenen devletin, faal rol oynamasına, birçok bakımdan olduğu gibi demokratikleşme açısından da engel yoktur. Hatta bunda zorunluluk dahi vardır.

Aslında Kıbrıs meselesinin temelinde, üniter devlet yapısı içindeki bir grubun, diğer gruba hükmetmesi korkusu yatmaktadır. Bu yüzden Kıbrıs" ta çözümün bir parçası olacak anayasanın adadaki toplumların kendilerini güvende hissetmesi sağlanmalıdır. Bundan da anlaşılıyor ki sorun, bunun Kıbrıs" ta nasıl uygulanacağıdır. Çünkü 1974" ten günümüze kadar her iki taraf arasındaki görüşmelerin devamlı olarak tıkandığı nokta, merkezi hükümetin gücü ve yetkileri konusunda olmuştur.¹⁹ Yani Rumların ifade ettiği gibi devletin güçlü bir merkezi hükümete sahip olması ya da Türk tarafının görüşüyle gevşek bir federasyonun, hatta bir konfederasyonun olmasıdır.²⁰

Aslında Kıbrıs" ta bu tip çözümlere gidildiği zaman, temelde al-ver tekniğinin uygulanacağı, Kıbrıslı Rumlara daha fazla toprağın verileceği ve Kıbrıslı Türklere de gevşek bir federasyon çerçevesinde daha geniş haklar sağlanacağı bir düzen kurulması istenmektedir. Zaten değişik dönemlerde hazırlanan Cuellar (1986), Gali (1992) ve Annan (2004) planları da aşağı yukarı bu çerçevede şekillenmiştir.

Hal bu merkezdeyken Kıbrıs" ta federal devletin nasıl kurulacağını ve bunun siyasal dayanaklarının ne olacağını sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.²¹ Her şeyden önce bugüne kadar yaygın biçimde yapılagelen ve federal çözümü *ehven-i şer* olarak gören bir anlayış vardır.

Gerçekten de federal çözüm şekli, her iki toplum için de hiç bir zaman birinci tercih olmamıştır. Çünkü Kıbrıslı Rumlar bu çözümü acı bir uzlaşma olarak değerlendirirken, Kıbrıslı Türkler ise kesin ve

meşru ayrılma koşullarının olmaması yüzünden, böyle bir çözüm şekline yönelme zorunluluğunu hissetmişlerdir. Ancak bu gerçeklik, toplumların daha çok ideolojik boyutta sürdürdüğü rekabete dayanmaktadır.

İşte Kıbrıs" ta federasyona dayalı yeni bir devlet şekli ve federal bir anayasa,²² tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ancak bunun, gerçek bir perspektif olabilmesi için tarihi zorunluluk anlayışının dışına çıkılması şarttır. Zira ayrılıkçı ve parçalanmış bir yapıyı, yeni bir siyasal birliğe dönüştürme isteği ile ortaya çıkan federal devlet anayasası, yakın tarihin çatışmacı doktrinlerini²³ kendi içinde barındırsa bile bu ideolojiyi aşması oldukça zordur. Dolayısıyla gündeme şu soruyu getirmektedir: Peki ama Kıbrıs" ta federal devletin işleyişi ve toplumların aynı siyasal birlik içinde yer almasını kolaylaştıracak olan uzlaşma veya eşgüdüm arayışları, hangi siyasal kültür temelinde gerçekleşecektir? Bu soruya verilecek cevap, elbette ki güçtür. Lakin bunların hiç biri federal bir devlet çatısı²⁴ altında, „birlikte nasıl yaşayabiliriz“ sorusuna cevap veremez ve vermesi de beklenemez. Bundan hareketle asıl yapılması gereken, bu soruları sormaya devam etmek; hatta bu soruları toplum nezdinde tartışmaya açmaktır.

- 22 Federal devletin anayasası için bkz. Soyaloğlu Tamçelik, “Kıbrıs” ta Kurulmak İstenen Federal Devletin Hukuk Sistemi ve Özellikleri,” *Akademik Bakış Dergisi* (Ocak-Şubat-Mart – 2010), 1-27.
- 23 M. Sami Denker, *Kıbrıs Sorunu – Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı* (Ankara, 2001), 98.
- 24 Federal devletin yapısı ile ilgili bkz. Soyaloğlu Tamçelik, “Kıbrıs” ta Kurulması Düşünülen Federasyonun Yapısal Özellikleri,” *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2009): 211-223.
- 25 Pierre Oberling, *Bellapais’e Giden Yol – (Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs “ a Göçü)*, Çev. Mehmet Erdoğan (Ankara, 1987), 142-143; Zehra Yalçınkaya Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler Gözetiminde Kıbrıs Sorunu ile İlgili Olarak Yapılan Toplumlararası Görüşmeler (1968-1990)* (İstanbul, 1998), 37.
- 26 Oberling, *Bellapais*, 144-145; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 38.
- 27 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 41.
- 28 Necati Münir Ertekün, *In Search of A Negotiated Cyprus Settlement* (Nicosia, 1981), 273-274.
- 29 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 42.
- 30 Ertekün, *Negotiated Cyprus Settlement*, 273-274; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 46-47.
- 31 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 98.
- 32 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 44.
- 33 Ertekün, *Negotiated Cyprus Settlement*, 273-274.
- 34 Seyit Yolak, *1571’den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri* (Lefkoşa, 1989), 148.
- 35 Glafkos Clerides, *Cyprus: My Deposition*, Vol. IV (Nicosia, 1991), 16-17.
- 36 *Proyni Gazetesi*, 21 Mart 1981, No:66, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Mart 1981, No:66, 1; *Rum Basın Özetleri*, 1981 KKTC, Milli Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi; *TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, Dosya: Kıbrıs Rum Basınından Özetler*, 21 Mart 1981, No:66, 1.
- 37 Raif Rauf Denктаş, *Rauf Raif Denктаş’ın Hatıraları 1971-1972: Arşiv Belgeleri ve Notlarla O Günler*, Cilt VIII (İstanbul, 1998), 139.
- 38 Denктаş, *Hatıraları*, 311.
- 39 Fahir Armaoğlu, “Bağımsızlığa Doğru,” *Tercüman Gazetesi*, 14 Ekim 1983, No:12225, 11; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1980-1990*, Cilt II. (Ankara, 1991), 279.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu daha çok *rasyonalist* bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ancak bu araştırmada, esas itibarıyla süreç analizine dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarihi ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle Kıbrıs" taki anayasal arayışların ve önerilerin, daha gerçekçi bir şekilde değerlendirileceği düşünülmektedir.

A. Gali Planı'na Kadar Federal Anayasa nerileri

Federal anayasayla ilgili ilk Türk nerileri, 12 Ağustos 1974 tarihinde Glafkos Klerides" le bir araya gelen Denктаř tarafından sunulmuştur. 12 Ağustos 1974 tarihlerinde bir araya gelen taraflar, geçmişteki trajik olayların tekrarlanmamasına ve her iki tarafın güvenliğinin sağlanmasına karar vermişlerdir. Ayrıca bu toplantıda, Türk ve Rum toplumlarının Cumhuriyet rejimi içinde hep birlikte yaşamaları ve bu uğurda asgari koşulların sağlanması hususunda Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası" nda gerekli değişikliklerin yapılmasında mutabık kalmışlardır. Buna göre taraflar arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti" nde iki özerk (otonom) yönetimin bir arada yaşayacağına ve anayasada yapılacak revizyonla, aşağıdaki esaslara isnat eden, federal sisteme dayalı bir hükümetin kurulacağına dair görüşler kuvvet kazanmıştır. Buna göre:

1. Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsız ve iki toplumlu bir devlet olacaktır.
2. Cumhuriyet, iki federe devletten oluşacak ve her federe devlet, kendi coğrafi bölgesinde tam ve özerk olacaktır.
3. Federal hükümet ve devlet, adadaki iki uluslu yapıya göre şekillenecektir. Federal hükümete ait yetkiler ise buna göre belirlenecektir.

4. Batıda Limnidi-Lefke hattından başlayıp, doğuya doğru uzanarak Türklerin kontrolündeki Lefkoşa" dan geçerek, Mağusa" nın Türk kısmı dahil Mağusa limanında sona eren ve Kıbrıs Cumhuriyeti" nin egemenliğinde olacak kuzeydeki arazinin %34" ü, Kıbrıs Türk Federe Devleti" ne ait olacaktır.

5. Cumhuriyetin nihai anayasası üzerinde anlaşmaya varıncaya kadar yukarıda sınırları belirtilen bölgelerde özerk yönetimlerin egemenliği, daimi olacaktır.²⁵

Buna karşın Klerides" in 13 Ağustos 1974 tarihinde, Denктаş" a sunduğu önerilerde şunlar vardır. Her şeyden önce Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti" nin hükümet sistemi ve anayasal yapısının esaslı olarak revizyondan geçirilmesine ihtiyaç duyulduğuna inanmaktadırlar. Aslında bu revizyon, merkezi hükümetin kontrolünde ve sınırları belli iki özerk yönetime dayalı bir sistemin kurulmasına yöneliktir.²⁶ Görüleceği gibi anayasa değişiklikleri, bağımsız ve birleştirilmiş bir Kıbrıs Cumhuriyeti" ne yönelik olduğu ortadadır.

Bunun üzerine Denктаş, karşı önerilerini 13 Şubat 1975 tarihinde BM Genel Sekreteri" nin Kıbrıs Özel Temsilcisi Luis Weckman aracılığı ile Klerides" e sunmuştur. Denктаş" ın sunduğu öneriler paketi, "iki toplumlu ve iki bölge federal bir devlet anayasasının" yapılması yönündedir.²⁷ Ayrıca bu öneriler arasında Kıbrıs" ın bağımsız ve laik bir Cumhuriyet olması, iki milli toplumun kendi din, kültür ve geleneklerine sadık kalması ve bunları demokratik yollardan geliştirmek hususunda tam özgür hissetmesi, her iki toplumun dini kurumlarının hiçbir şekilde federal devlet yönetimine karışmaması,²⁸ federal cumhuriyet vatandaşlarının, temel insan haklarına ve hürriyetlerine saygı gösterilmesi ve ortak müesseseler, milli toplumlardan birinin diğerine hukuken veya fiilen tahakkümüne kesinlikle imkan vermeyecek şekilde eşitlik ilkesine uygun olarak düzenlenmesi vardır.²⁹ Kaldı ki belirtilen „Temel İlkeler“ çerçevesinde „Geçici Federal Hükümetin“ , Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının ortaklaşa yürütmesi de mevcuttur.

Federal ortak hükümetin görev ve yetkileri, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yapıldıktan sonra gözden geçirilip, revizyona tabi tutulacaktır.³⁰ Fakat Rum Ortadoks Kilisesi, EDEK Partisi lideri Lissarides ve Kyprianu, bu görüşe karşı çıkarak, Kıbrıs" ta „eşit haklar" tanıyan iki ayrı devletten veya iki ayrı bağımsız siyasi üiteden oluşacak herhangi bir „federal" anayasayı kabul etmeyeceklerini açıkladılar.³¹

Daha sonra Kıbrıs Rum tarafı ve Kıbrıs Türk temsilcilerinin katılımıyla, 28 Nisan 1975" te görüşmeler yeniden başlamış ve 3 Mayıs 1975" te sona ermiştir. Yayınlanan ortak bildiride, gelecekte kurulacak olan federal hükümetin gücü, faaliyetleri ve yapısı ile ilgili konuları daha ayrıntılı görüşmek için özel komite kurulması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Aslında iki etnik toplumun ortaklık esasına dayalı olarak kurulması düşünülen Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığı olan, toprak bütünlüğü bulunan ve iki bölgeyi federal bir devlet yapısından oluşan yeni bir yapıya kavuşacaktır. Bundan dolayı her iki toplum, her alanda ve her hususta eşit hak ve yetkiye sahip olacaktır.³² Ayrıca her iki toplum arasında barış, uzlaşma ve işbirliği atmosferinin geliştirilmesi için her türlü çabanın harcanması kararlaştırılmıştır.³³ Bunun üzerine „iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon anayasasını" ortak amaç olarak ilan eden, 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Anlaşması imzalanmıştır.³⁴ Fakat daha sonra yapılan bütün görüşmeler, Türklerin „anayasa" , Kıbrıslı Rumların ise „toprak" konusundaki istekleri tatmin edilemediği için başarısızlığa uğramıştır. Zaten bunun ciddi bir hata olduğunu söyleyen Klerides, Makarios" un 1977 Doruk Anlaşmasını kabul ederek Türklere, iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyonun kurulması için önemli bir avantaj verdiğini belirtilmiştir.³⁵ Özellikle Kıbrıslı Rumlar, toprak konusunun belirlenmesinden önce anayasanın yürürlüğe girmesini imkansız görüyorlardı.³⁶ Buna karşın dünya kamuoyu, Kıbrıs meselesine, sanki anayasal bir kriz varmış ve halledilince her şey çözümlenecekmiş gibi bakıyordu.³⁷ Halbuki Yunan Sefiri Panayotakos" un da ifade ettiği gibi mesele, tamamen siyasidir ve hiçbir şekilde anayasal veçhesi yoktur.³⁸

BM Genel Kurulu" nun daha sonraları aldığı, 13 Mayıs 1983 tarihli kararlar, taraflar arasındaki siyasi havanın birden bire gerginleşmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Genel Sekreter Perez de Cuellar, 8 Ağustosta Türk ve Rum tarafına, diyalogun yeniden başlatılması için birtakım tekliflerde bulunmuştur. Genel Sekreter her konuda birkaç alternatif ileri sürerken, bu alternatifler arasında Türk tarafını ilgilendiren

en önemli kısmı, toprak ile anayasal haklar arasında ters orantı kurmuş olmasıdır. Yani bir başka deyişle Türklere %23 toprak bırakılırsa, federal devletin merkezi hükümet organlarında temsil oranı %40, %30 toprak bırakılırsa Türklerin merkezi hükümetteki temsili %30 olması kararlaştırılmıştır.³⁹ Halbuki o sırada Kıbrıs Türk Federe Devleti" nin elindeki topraklar, adanın %36.5" sine tekabül etmektedir.

Daha sonra Genel Sekreter, her iki tarafa taslak metinler vermiş ve yeni bir metnin hazırlanmasını istemiştir. Ancak "Ön Çerçeve Anlaşması" 29 Mart 1986" da sunulurken, sorunun kendi kendini tekrardan yarattığı görülmüştür. Çünkü bu metin, 1960 anayasasına benzer bir şekilde hükümet yapısını önerirken, idari meseleye kapsamlı bir çözüm getirmekten oldukça uzaktır.⁴⁰ Fakat bu taslak metinde, federal devletin yönetim biçimiyle ilgili daha kapsamlı bilgiler bulmak mümkündür.⁴¹

- 41 *BM Çözüm Önerileri*, 29 Mart 1986, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- 42 a.g.e.; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi* (Lefkoşa, 1998), 193; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 185.
- 43 *BM Çözüm Önerileri*, Tarih: 29 Mart 1986.
- 44 *Kuzey Kıbrıs Gazetesi*, 5 Ekim 1987, No:404, 7.
- 45 “Kıbrıs Sorunu: Gelişmeler ve Görüşmeler,” SİSAV Dışişleri ve Savunma Araştırma Grubu, (İstanbul, 1990), 49.
- 46 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 134.
- 47 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 203.
- 48 *Anayasa Teklifleri*, 9 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 49 Bu öneriler için bkz. *Simerini Gazetesi*, “Ulusal Konsey Kararları,” 28 Ocak 1989, No:851, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 28 Ocak 1989, No:53, 49; Rum Ulusal Konsey Kararları, 28 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 49; Denктаş, *Haturaları*, 122.
- 50 Bunun için bkz. *Anayasa Teklifleri*, 30 Ocak 1989, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 51 *Simerini Gazetesi*, 28 Ocak 1989, No:851, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 28 Ocak 1989, No:53, 49; *Rum Ulusal Konsey Kararları*, 28 Ocak 1989, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 49.
- 52 Örneğin bayrak, milli marş ve milli tatil günlerinin belirlenmesi gibi.
- 53 SİSAV, 1990, 51; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 221, 236; Orbay Deliceirmak, *Yerinden Yeller Esen Anayasa* (Lefkoşa, 1999), 210.
- 54 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 225.
- 55 Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
- 56 a.g.e
- 57 *Anayasa Teklifleri*, 6 Nisan 1989; *A New Pattern of Relationship in Cyprus*, The Turkish Cypriot Proposals of 11 October 1989, Published by The Public Information Office of The Turkish Republic of Northern Cyprus, Nicosia, 1990, 5; Türk Önerileri, 1990.
- 58 Denктаş, *Haturaları*, 143; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 143.
- 59 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 155.
- 60 *Milliyet Gazetesi*, 28 Şubat 1990, No:23369, 1; *Yeni Düzen Gazetesi*, 1 Mart 1990, No:71, 3; *Kıbrıs Postası Gazetesi*, 2 Mart 1990, No:93, 1.
- 61 Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 143.
- 62 Implementation of The Agreed Solution on The Establishment of A Federation in Cyprus, Paper No:15, 6 April 1989; SİSAV, 1990, 58, 64.

Buna göre Federal Kıbrıs Cumhuriyeti, uluslararası şahsiyete sahip olacaktır. Ayrıca federal anayasaya uygun olarak uluslararası şahsiyet özellikleri, federal hükümet tarafından kullanılacaktır. Federe devletler, kendi yetkileri altında bulunan bölgelerde, federal hükümetin federal anayasada öngörülen görev ve yetkilerinin yerine geçmeyecek şekilde faaliyet göstereceklerdir.⁴² Görüldüğü gibi federal anayasa, iki topluluk prensibine dayanmaktadır. Fakat federal anayasa, anlaşmazlıkların çözümlenmesini ve özellikle federal hükümetin normal çalışmasını sağlamak için kaçınılmaz olan uygun koruyucu hükümlerin veya mekanizmaların varlığından söz etmemektedir.⁴³ Aslında bu tür eksiklikler, anlaşmanın imzalanamamasına neden olmuştur. Kaldı ki Kıbrıslı Rumların itirazları, bu taslağın hayata geçirilememesinde ciddi bir etken olmuştur. Daha da ötesi Kıbrıslı Rumlar, adadaki iki siyasal varlığı, yeni bir siyasal birlik oluşturmak için görüşen taraflar olarak benimsemişlerdi.⁴⁴ Dolayısıyla Rum tarafının tezinde, Kıbrıs" ta kalıcı bir çözüm için oluşturulacak anayasa, iki kurucu ve eşit ortağa dayanmama prensibine göre şekillenmiştir.

Bunun üzerine Denктаş, 22 Kasım 1988 tarihli görüşmede federal anayasanın, kurulacak yeni bir devletin bir başka devletle tam veya kısmi birleşmesini, hatta bunun kanun dışı sayılmasını ve bu tür amaçların gerçekleştirilmesi için yapılacak propaganda veya aleni davranışların cezalandırılmasını teklif etmiştir.⁴⁵ Bundan hareketle Denктаş, 9 Ocak 1989" da Lefkoşa" da Rum lideri Vasiliu ile yaptığı görüşmede, „Federal Devlet Anayasası ile İlgili Alternatifler" 46 önerisini sunmuştur. Buna göre

Kıbrıs" ta kurulması öngörülen federal devlet anayasası için Türk tarafının saptadığı üç temel unsur vardır:

1. Her iki federe cumhuriyetin ve halkların eşitliği ve en önemlisi bu eşitliğin federal organlara yansması;
2. Kıbrıs" ta azınlık-çoğunluk sistemine dayanmayan, iki eşit tarafın müşterek katılımının sağlanması; bu çerçevede Türk ve Rum yöneticilerin merkezi idareye her düzeyde katılımını sağlayacak bir yöntemin geliştirilmesi;
3. Bu anayasa aksadığı ya da ihlal edildiği takdirde, bunu düzeltecek anayasal garantilerin belirlenmesi; bunlar arasında Anayasa Mahkemesi" nce, anayasal düzenin bozulmasını önleyecek önlemlerin alınması ve iki toplumun yönetime etkin bir şekilde katılımının sağlanması da gerekmektedir. ⁴⁷

Aslında Türk tarafı, anayasal konuların görüşülmesinde aşağıdaki noktaları vurgulamak istemiştir:

1. Kıbrıs sorununun anayasal veçhesinin gündeme alınması, şu anda iki halkı temsil eden ve iki ayrı varlık olarak yaşayan her iki tarafın, yetkiyi federal bir sistem içinde paylaşmaya istekli ve muktedir olup olmadığını yansıtacaktır. Dolayısıyla bu, federal anayasa konusunun görüşülmesinde ele alınması gereken önemli bir noktadır.
2. Kıbrıs Türk tarafının bu konuya yaklaşımının özü, her iki tarafın makul ve haklı endişelerine, haklarına ve çıkarlarına saygı gösterilmesidir. Aslında bu durum, iki tarafın felsefesinden, ayrı ulusal, dil, kültür ve dini özelliklerine sahip olmasından ve Kıbrıs" taki kalıcı „ikiliği“ göz önünde tutan bir realiteden kaynaklanmaktadır.
3. Aslında federasyona dayalı bir çözüm, federal karar alma sürecinde „uzlaşma“ (consensus) kavramını öne çıkarmaktadır. Bu, Kıbrıslı Türklerin öngördüğü en temel anayasal güvencedir. Bunun için de gerekli ayrı çoğunluk, ağırlıklı oylama, veto hakkı, halk oylaması gibi anayasal tedbirleri gerektirmektedir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Kıbrıs Türk tarafı bir yandan federal hükümetin yetkileri ve işlevleri, diğer yandan federal anayasal düzenin basitliği veya karmaşıklığı arasında, doğrudan bir bağlantının var olduğu görüşündedir. Çünkü aşırı derece otoriter olan federatif sistem, kaçınılmaz olarak karışık bir dengeler ağını ve karmaşık bir anayasal yapıyı öngörmektedir.

Kıbrıslı Türkler, taraflardan birinin diğer tarafı tahakküm altına alma, baskı ve ayrımcılık yapma, taciz etme fırsatını vermeyen bir

anayasanın sağlanmış olmasının başarı şansını yükselteceğine inanmaktadırlar.⁴⁸ Geçmişin tecrübeleri ve şimdiki gerçekler de göz önünde bulundurulduğunda, yetki ve fonksiyonlarıyla işleyen bir anayasanın, aşırı yetkilerle donatılması haklı bir durum değildir. Bundan hareketle Türk tarafının görüşü, işleyebilir bir anayasanın özüne, bu mekanizmanın basitliğine ve yetki ile işlevlerin gerçeklikle uyum içinde olmasına bağlıdır.

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, Türklerden daha farklı düşünmektedirler. Özellikle bu, 27 Ocak 1989 tarihinde Rum Ulusal Konseyi" nce onaylanan ve aynen Denктаş" a sunulan Rum önerilerinden anlaşılmaktadır. Zaten Rum tarafının Kıbrıs sorununun çözümüne ve federal cumhuriyet anayasasına ilişkin önerileri, 30 Ocak 1989 tarihinde yayımlanmıştır.⁴⁹

Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar siyasal, sosyal ve ekonomik düzenlemelerden oluşacak, iki toplumun çıkar ve kaygılarına en iyi şekilde cevap verecek anayasanın, aşağıdaki gibi olmasını önermişlerdir:⁵⁰

1. Cumhuriyet, federal olacaktır. Federal devleti oluşturacak eyaletlere vatandaşların refah, din, kişisel haklar, eğitim ve kültür konuları da dahil olmak üzere önemli ölçüde yetki verecektir.
2. Federal anayasa, cumhuriyetin en yüksek yasası olacak, ancak iki toplumun muvafakati ile değiştirilebilecektir.
3. Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, iki bölgeden oluşacak ve bu bölgelerin her birine „eyalet“ adı verilecektir.
4. Federasyonun önemli bir özelliği, her iki toplum, federal düzeydeki tüm hükümet organlarında, yani yasama, yürütme, idari ve yargı organlarında adil bir şekilde iştirak edecektir.
5. Kıbrıs Rum tarafı, hükümet organlarında önerdiği oluşum ve temsiliyet ile söz konusu organlarda yeterli ve fiili iştirakin sağlanmasının yanı sıra, hükümet mekanizmasının, toplumların veya siyasi temsilcilerinin anlaşmazlığı durumunda, paralize olmadan çalışmasını sürdürebilecek konumda olmalıdır.⁵¹
6. Tıkanıklıkları çözümleyebilecek, etkili bir mekanizmanın kurulması gerekecektir.
7. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" ni ilgilendiren sembolik ve kültürel konularda, iki toplumun eşit söz hakkı olacak ve her toplumun geleneklerine ve kültürüne saygı gösterilecektir.⁵²

8. Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" nin Rumca ve Türkçe olmak üzere iki resmî dili olacaktır.

9. Kıbrıs" ın başka bir ülke ile tümünden veya kısmen birleşmesine, ayrılıkçı bağımsızlığa veya bir bölgesinin kopmasına cevaz vermeyecek hükümler anayasaya konacaktır.⁵³

Aslında Kıbrıs Rum tarafı, federal organların ülke bütünlüğünün sağlanmasına, cumhuriyetin genelinde işbirliğinin geliştirilmesine, federal cumhuriyetin "tek uluslararası hüviyetini"⁵⁴ devam ettirmesine, Kıbrıs" ın iç pazarının ve ekonomisinin istikrara kavuşturulmasına, federal birliğin geliştirilmesine ve genelde merkezle eyalet organları arasında tedbir ve yasaların uyumlu bir biçimde yürütülmesine dikkat çekmektedir.

Ne var ki bu belgenin anayasal düzenlemelerle ilgili kısmında, sanki de Kıbrıs" ta iki halkın temsil edildiği bir hükümet varmış gibi bir izlenim vermektedir. Halbuki böyle bir hükümetin, federal çerçeve içerisinde kurulacak olması bile, bu iddiayı geçersiz kılmaktadır. Aslında bu faraziyenin temeli, Rum tarafının federal bir çözüme dayalı merkezi birimin her bir parçasına verilecek yetkilerin olabileceği yanılığından kaynaklanmaktadır. Gerçek şu ki, Kıbrıs" ta son çeyrek asırda, her iki halkı temsil eden ortak bir hükümet yoktur. Özellikle Kıbrıslı Türk ortağın 1963" te iki toplumlu ve yasal Kıbrıs Hükümeti" nden atılmasından bu yana, her iki halk, kendi idareleri altında yaşayagelmışlerdir. Halen bugün adada, kendi toprağı ve halkı üzerinde egemenliğini tam olarak kullanan iki ayrı siyasal otorite bulunmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıslı Türkler için yeni bir federasyonun kurulması, iki ayrı otoritenin yetki ve fonksiyonlarının tanınmasına ve bunların bir bölümünün federal hükümete devredilmesine bağlıdır.

Bundan kısa bir süre sonra BM, 6 Nisan 1989 tarihinde yeni bir belge hazırlayıp taraflara sunmuştur. *Ortak İyi Niyet Bildirimiyle İlgili Deklarasyon Taslağı* adı altındaki bu belgede, iki halk arasındaki ilişkilere zemin teşkil edecek bilgiler ve yeni uygulamayla ilgili kavramlar bulunmaktadır.⁵⁵

Bu belgeye göre üzerinde anlaşmaya varılan metinler, her iki tarafın temsilcilerince parafe edilecek ve görüşmelerin sonuçları, iki taraf arasındaki ilişkilerin yeni zeminini tanımlayan ortak bir bildiri olarak duyurulacaktır. Hatta bu ortak bildirinin, Federal Anayasa" nın „Önsözü" ⁵⁶ bile olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca Federal Anayasa" nın teknik yönden hazırlığının tamamlanması ve Geçici Hükümet ile her iki federe devletin meclisleri tarafından onaylanması sonucunda, Federal Anayasa, her iki

tarafında da yapılacak olan ayrı ayrı referandumlarla onaylanmasından sonra yürürlüğe girecektir.⁵⁷

Bu görüşlerin benimsenmesi üzerine Denктаş ve Vasiliu, BM Genel Sekreteri gözetiminde 29 Haziran 1989 tarihinde bir araya geldiler. Genel Sekreter zirveden sonra kurulacak federal cumhuriyetin, anayasa açısından iki toplumlu (bi-communal) olacağını belirtirken,⁵⁸ Denктаş *Kıbrıs İçin Kapsamlı Çözümün Ana Hatları Tasarısı* adını taşıyan bir sayfalık yeni bir belge ortaya koymuştur.⁵⁹ Bu belgede federal anayasada olması gereken hususlar şu şekilde dile getirilmiştir:

Kıbrıs“ ta kurulacak yeni ortaklığın temel özellikleri ve ana ilkeleri, iki toplumluluk, iki kesimlilik,⁶⁰ federal devletlerin kurulmasıyla birlikte dolaşım, yerleşim ve mülk edinme özgürlükleri ve belli bir zaman sonra göçmenlerin evlerine geri dönmesi prensibine dayanmaktadır.⁶¹

Aslında bu görüşler, daha sonra BM Genel Sekreteri Cuellar tarafından hazırlanan ve *non-paper* nitelikli 25 Temmuz 1989 tarihli belgede de vardır.⁶² Fakat bunların hiç biri Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmemiştir. Zaten Rum Dışişleri Bakanı Yakovu“ nun Avrupa Konseyi“ ne, “1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazlaydı” şeklinde bir görüş sunması de bundandı.⁶³ Kaldı ki, Rum Dışişleri Bakanı Yakovu“ nun ifadesine göre 1960 Anlaşmalarında Türk azınlığa verilen haklar fazla olduğu için adadaki siyasal rejim ve onun hükümeti çalışmamış ve mevcut sistem bunun üzerine kilitlenmiştir.⁶⁴ Halbuki 26 Şubat 1990 tarihinde Genel Sekreter Cuellar, 9 sayfalık konuşmasında, Kıbrıs“ ta çoğunluk ile azınlık toplumları bulunmadığını şu şekilde dile getirmiştir:

- 63 *GKRY Dışışleri Bakanının Konuşmaları*, 5 Şubat 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 1.
- 64 *GKRY Dışışleri Bakanının Konuşmaları*, 1.
- 65 İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 225; Cerrahoğlu, *Birleşmiş Milletler*, 262.
- 66 Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 67 Bununla ilgili olarak bkz. Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 68 Türk Önerileri, 1990, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990 KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
- 69 Türk Önerileri, 1990; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990.
- 70 Türk Önerileri, 1990; Anlaşma Önerileri, 26 Şubat 1990.
- 71 Türk Önerileri, 1990.
- 72 Kurucu cumhuriyetler, kendi kontrolleri altında olan bölgede, eğitim, kültür, teknik, ekonomik ve mali işbirliği anlaşmaları yapma ve bu anlaşmalar çerçevesinde dış temsiliyet hakkına sahip olacaklardır. Her iki tarafın kendi anavatanlarında temsiliyet ve taraflara özgün ilişkileri hususunda özel düzenlemeler yapabileceklerdir. Ayrıca bunun için bkz. Türk Önerileri, 1990; Tamçelik “Hükümetin Görev ve Yetkileri:”, 55-84.
- 73 Her iki cumhuriyet, birlikte karar vererek Federal Hükûmete ilâve yetki ve işlevler verebilecektir. Ayrıca bunun için bkz. Türk Önerileri, 1990.
- 74 Bununla ilgili olarak bkz. Türk Önerileri, 1990.
- 75 Raif Rauf Denктаş, *Dünü Bugünü Yarını ile Kıbrıs Davamız* (Lefkoşa, 1991), 6.
- 76 Denктаş, *Davamız*, 10.
- 77 Denктаş, *Davamız*, 6.
- 78 Onur Öymen” le 30 Ocak 2003 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
- 79 İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 233.
- 80 *1992 Yılı Sonu İtibarıyla Kıbrıs Sorunu*, (SİSAV) Dış Politika ve Savunma Grubu, (İstanbul, 1993), 19.
- 81 Nikos Svoronos, *Çağdaş Hellen Tarihine Bakış*, Çev. Panayot Abacı (İstanbul, 1988), 114.
- 82 Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku* (İstanbul, 1966), 20; Bülent Dâver, *Siyaset Bilimine Giriş*, 3. Baskı (Sevinç Matbaası, Ankara, 1972), 57.
- 83 Süleyman Oğuz, *50. Yılda Kıbrıs* (Ankara, 1973), 95.

Kıbrıs, Kıbrıs Rum toplumunun ve Kıbrıs Türk toplumunun ortak evidir. Aralarındaki ilişkiler de bir çoğunluk ile azınlık arasındaki ilişkiler değil, Kıbrıs Devleti” ndeki iki toplum arasındaki ilişkilerdir.⁶⁵

Kaldı ki Cuellar, konuşmasının dördüncü sayfasında “iki toplum arasında siyasal eşitliğin ve federasyonun iki kesimlilik karakterinin tanınması gerektiğini” belirtirken, iki toplumun tüm organlarının federasyona katılmasını ve hükümetin yetkilerini iki toplumdaki birine karşı kullanmaması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁶

Yine bu belgeye göre federasyonun üyesi olan her halk ve onların cumhuriyetleri, kendi bölgelerinde egemen olacaklardır. Her iki cumhuriyet, federasyonun egemenliği kadar birbirinin egemenliğine de saygı gösterecek ve federal sistemde, bu şekilde tanımlanacaktır.

Güvenlik ve adalet, her cumhuriyetin, kendi bölgesi içinde kendi yetkisi ve sorumluluğu altında olacaktır. Ayrıca iki cumhuriyet, federasyonun kuruluşunda bütün yetkilerin kaynağı olacak ve ortak federal organların özel olarak belirlenecek yetki ve işlevlerini paylaşacaklardır. Federatif düzenlemelerle iki halk, güç paylaşımına gidecek ve federal organlarla karar üretim mekanizmasına eşit ve etkili bir şekilde katılımları sağlanacaktır. Bundan dolayı geri kalan yetkiler, cumhuriyetlere verilecektir.

Bunun dışında Kıbrıs'ın herhangi bir ülkeyle, tamamen veya kısmen birleşmesi, federal anayasayla yasaklanacak ve böyle bir amaca yönelik her hareket federal yasalarca suç sayılacaktır. Ayrıca bu ilke, federal anayasaya da işlenecektir. Herhangi bir uluslararası birliğe katılmak veya böyle bir birlikle anlaşma yapmak, federasyonun egemenliğini etkileyeceğinden ayrı ayrı referandumlarla yürürlük kazanması sağlanacaktır. Bunun yanı sıra federal ilişkiler, iki siyasi eşit cumhuriyet arasında olacak ve bu ilişkiler belirlenirken, 1960 Anlaşmalarıyla egemenliğin ortaklaşa paylaşıldığı ve bu egemenlikle ilgili bütün sözleşmelerin iki halkın temsilcileri tarafından eşit şartlarla kabul edilip imzalandığı dikkate alınacaktır.⁶⁷

Buna ilaveten tüm evrensel hak ve özgürlükler, federal anayasaya dahil edilecek ve federasyonu oluşturan iki ayrı Cumhuriyet tarafından, federasyonun temel özellikleri korunacaktır. Ancak temel hak ve özgürlüklerin hiçbiri, üzerinde anlaşmaya varılan iki kesimli federal çözümün esasına ters düşmek veya temelini bozmak için kullanılmayacaktır. Özellikle dolaşım, yerleşim ve mülk edinme hakları, federal anayasaya belirlenecektir.⁶⁸ Bu hakların uygulanması, 1977 Doruk Anlaşması ve yukarıda belirtilen yönlendirici prensiplere uygun olacaktır. Bundan hareketle federasyonu oluşturan cumhuriyetler, bu hak ve özgürlükleri federal anayasaya uygun bir şekilde düzenleyeceklerdir. Fakat federasyonu oluşturan her iki federe devlet arasındaki dolaşım özgürlüğü, anayasal sistemin yürürlüğe girmesinden sonra uygulanmaya konacak ve bu durum, gerekirse polis kontrolüne tabi olacaktır.

Komşu kurucu devletlerdeki yerleşim özgürlüğü ve mülk edinme hakkı, makul moratoryumların uygulanması ve komşu kurucu devlette ikamet edecek kişilerin sayısı¹⁶⁹ ile ilgili mantıki tavırların ve edinilecek mülk miktarının saptanması sonucu aşamalı olarak uygulanacaktır.

Buna ilaveten iki halkın barış içinde ve birbirinin endişe, hak ve çıkarlarına karşılıklı saygılı olduğu bir ortamda varlığını sürdürmesini

sağlamak için federal anayasada, federasyonun karar üretiminde *görüş birliği* ile hareket edilmesine azami derecede önem verilecektir. Özellikle tarafların görüş birliğine dayalı karar alması esas olacaktır. Ayrıca üzerinde anlaşmaya varılan durum veya statüyle ilgili olarak federasyonun kurucu devletleri, ilişkilerin düzeyini ve geleceğini ele almak üzere belirli bir anayasal mekanizma kuracaklardır.⁷⁰

Görüleceği gibi önerilen anayasada, ulusal kimlikler ve iki toplumun ortaklık statüsünü koruyacak kontroller ve dengeler fazlasıyla mevcuttur. Fakat Kıbrıslı Rumlar bu önerilerin hiç birini kabul etmemişlerdir.

Bunun üzerine Denктаş, New York zirvesi esnasında Genel Sekreter Cuellar“ a hazırladığı belgeyi sunmuştur. Buna göre belgede, federasyonun anayasal yönleri belirlenmeye çalışılmıştır. Federasyonun yetkilerini, işlevlerini, yapısını, oluşumunu ve icraatını ele alan bu belgede çeşitli hususlar dile getirilmiştir.⁷¹ Bundan hareketle:

1. Federal Hükümete Verilecek Yetkiler ve Görevler

a) Her iki tarafça federal hükümete tanınacak yetki ve işlevler: Dışişleri,⁷² federal bütçe ve federal vergilendirme, Federal Merkez Bankası, ticaret ve turizm alanında koordinasyon, federal posta ve telekomünikasyon, federal havaalanları ve limanlar, tabii kaynakların kullanımında koordinasyon, federal halk sağlığı ve federal veteriner hizmetleri, ölçü birimleri tespiti ve standardizasyonu, federal yargı, federal memurların tayini, savunma ve güvenlik.

b) Yukarıda „Federal“ olarak belirtilen yetkiler ve işlevler, kurucu cumhuriyetlerin aynı alanlardaki yetki ve işlevlerini suistimal etmeyecek ve geçerliliğini etkilemeyecektir.

c) Geriye kalan yetkiler, kurucu cumhuriyetlere ait olacaktır.⁷³

d) Kurucu cumhuriyetlerin her biri, kendi hükümetinin yapısına sadece kendisi karar verecektir.

e) Federal yetki ve işlevler ya federal hükümet yetkilileri ya da her iki cumhuriyetin koordinesi ile yerine getirilecektir. İki kurucu cumhuriyete ait federal yetki ve işlevlerin, federal hükümet yetkililerince yerine getirilmesi, belli bir anlaşmayla tespit edilecektir. Dolayısıyla federal yetki ve işlevlerin yerine getirilmesi, kurucu cumhuriyet yetkililerince de gerçekleştirilebilir. Bir başka deyişle belirli işlemlerin federal hükümet yetkililerince yerine getirilmesi durumunda, aynı işlemin, kurucu cumhuriyetlerdeki mensup görevlilerce de yerine getirilmesi esas olacaktır.

2. Federasyonun Yapısı, Oluşumu ve İşlevi

Kıbrıs Türk lideri ile Rum liderinin her biri, 1960'' ta egemenliği birlikte devralan ve kurucu ortaklar olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'' ni birlikte oluşturan kendi halkı adına, geçmişin deneyimlerini ve acılarını akılda tutarak ve bunların tekrarlanmamasını güvence altına almaya azimli olarak anayasal açıdan iki toplumlu, toprak açısından ise iki kesimli (bi-zonal) olacak bir federasyon kurulması yönünde çalışmaya istekli olduğunu belirteceklerdir.⁷⁴

Bundan da anlaşılıyor ki, federasyon, iki eşit ve egemen ortağın yetki paylaşımında anlaşarak, müşterek bir ortaklık devleti kurması anlamına gelecektir.⁷⁵ Bu ortaklığı kuranların, kendi kesimlerinde egemen olmaları da federal çözümün kavramları arasındadır. Bu da gösteriyor ki Türkler, Rumlarla yetki paylaşımına gitmek istemektedirler. Çünkü Türkler federasyonu, ancak ikiye bölünmüşlüğü kabul edilen ve Kıbrıs'' ı federal bir çatı altında birleştiren formül olarak görmekteyler.⁷⁶

Halbuki Rum tarafı için önemli olan, ülkenin birlik ve egemenliğinin teminat altına alınması ve devletin bir tek uluslararası kimlik ile tanınmasıydı. Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar, Denктаş'' ın öne sürdüğü *self-determinasyon* hakkını Kıbrıs Türk toplumunun, Zürih Antlaşması'' nı kabul etmekle kullanmış olduğunu ve bu yüzden de bu konunun kapanmış olması gerektiğini savunmuşlardır.⁷⁷

Aslında Kıbrıs Rum tarafında, iki toplum arasında herhangi bir federasyonun kurulmasına şiddetle karşı çıkan kuruluşlar da vardır. Bunların başında Kıbrıs Rum kilisesi gelmektedir. Geçmişte Türklere yönelik saldırılarda ve Türkleri tasfiye planında önemli roller almış olan Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi, Kıbrıslı Rumlar için federal sistemin intihar manasına geldiğini söylemektedir. Bu düşüncüyü Rum Kilisesi'' nin Başpiskoposu Hrisostomos 29 Eylül 1991 tarihinde dile getirmiş ve kurulacak federal bir devletin, Kıbrıs için bir „felaket'' olacağını belirtmiştir.⁷⁸

Buna karşın KKTC Cumhuriyet Meclisi, 17 Eylül 1991 tarihinde Türk tarafının başlangıçtan beri savunageldiği ve taviz vermesinin söz konusu olmayacağı egemenlik, kendi geleceğini kendisinin serbestçe tayin hakkı, siyasi eşitlik ve bunu simgeleyen tüm anayasal unsurlar, iki kesimlilik ve kurucu ortaklığı simgeleyen iki ayrı halk temelini ve Türkiye'' nin etkin ve fiili garantisinin hiçbir şekilde sulandırılmayacağı hususlarını, bir kez daha vurgulama ihtiyacı hissetmiştir.⁷⁹

Buna denk düşen bir tarihte BM Güvenlik Konseyi, 11 Ekim 1991 tarihli ve 716 (1992) sayılı kararı kabul etmiştir. Sözü geçen kararda, Kıbrıs sorununun değişik veçhelerine değinilmiş ve güncelliğine göre bu veçhelerden bazılarını özellikle dile getirmiştir. Fakat Kıbrıs" ın gelecekteki yapılanmasına ve kurulacak devletin bünyesine ilişkin ilkeler, hemen hemen her kararda ve aynı ifadelerle kendini bulmuştur. Bundan dolayı 716 (1991) sayılı kararda, yenilik olarak, kurulacak iki toplumlu ve iki kesimli federasyonun anayasal amacının Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının refah ve güvenliğini sağlamaya yönelik olduğu belirtilmiştir.⁸⁰

Görüleceği gibi Kıbrıs" ta anayasa ve hukuk düzeni ile ilgili çalışmalar, bir hayli karmaşık olup, tarafların uzlaşması da oldukça zor bir konudur. Dolayısıyla tarafları uzlaştırabilmek bahanesi ile dış etkenlerin meseleye müdahil olması zorunlu bir hal almıştır.⁸¹ Bu da taraflar üzerinde siyasi baskısının artmasına neden olmuştur ki, zorla kabul ettirilen bir anayasa ile Kıbrıs" ı yönetmenin hemen hemen imkansız olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Çünkü hukuk kanunları, aslında normatif prensipler olduğu halde, aynı zamanda bu gibi durumlarda pozitif hukuk kaidesidirler.⁸² Yani federal Kıbrıs anayasasında felsefe ve ahlak biliminin (etik) yanı sıra, ahlak değerlerinin veya ideallerin de işe karıştığı bilinmektedir. Bu yönü ile federal Kıbrıs" ın anayasa hukuku, „olması gerekeni“ veya „nasıl olacağı“ yönünde kendini konumlandırmalıdır.

Zira bugüne kadar genişletilmiş toplumlararası görüşmelerde ele alınan anayasa sorununun, belki de en önemli yanı, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasındaki karşılıklı „şüphe“ ve „güvensizliğin“ olmasıdır.⁸³

B. Kıbrıs'ta Gali Planı Çerçevesinde Federal Anayasa Önerileri

Bir ülkede siyasi rejiminin başarısı, o ülke vatandaşlarının siyasi ahlak anlayışına bağlıdır.⁸⁴ Zira bir ülke halkının ve hükümet edenlerinin siyasi ahlak anlayışı, esas teşkilat hukukunun gelişmesinde başlıca unsurdur. Sistem, kuvvetler arasındaki işbirliğine ve bu kuvvetler arasındaki siyasi dengelerin korunmasına dayandığına göre Kıbrıs" ta federal anayasada yapılması düşünülen bütün yeniliklerde, kişisel hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde korunması gerekecektir.

- 84 Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Komünist Parti” nin (AKEL) İlhâk Kararı ve SSCB” nin Kıbrıs Politikası,” *II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24 – 27 Kasım 1998, Cilt II: Tarih ve Kıbrıs Sorunu, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları: 7, (Gazimagusa, 1999), 18.*
- 85 Temuçin F. Ertan, “Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi,” *Erdem Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III, XI (1999): 753.*
- 86 *Agon Gazetesi*, 15 Ocak 1992, No:855, 2; Rum Basın Özetleri, 15 Ocak 1992, No:236, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 2.
- 87 Osman Türkay, “Egemenliğin Bölünmezliği,” *Yenidüzen Gazetesi*, 23 Ocak 1992, No:621, 3.
- 88 Orbay Deliceirmak (der.), *Haklılık ve Kararlılık (Tepkiler Demeti)* (Lefkoşa, 1993), 240.
- 89 Ergün Olgun, “Butros Gali” nin Fikirlerine Ciddi Eleştiri,” *Kıbrıs Gazetesi*, 28 Ocak 1993, No:398, 7.
- 90 Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and The Turkish Position in International Law, Revised*, 2. Edt. (London, 1998), 376.
- 91 Necatigil, *Cyprus Question*, 376.
- 92 Sabahattin İsmail, “Bölünmeden Paylaşmak,” *Yenigün Gazetesi*, 7 Şubat 1992, No:52, 8.
- 93 Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık*, 143.
- 94 İsmail, “Bölünmeden Paylaşmak, 8.
- 95 Bunun için bkz. Gali Plânı, 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 2; Mehmet Ali Akpınar, “Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz,” Gali Çözüm Önerileri, 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 1; İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, 228.
- 96 Gali-Set of Ideas, 1992, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi.
97 Gali-Set of Ideas, 1992, 46. madde.
- 98 Gali-Set of Ideas, 1992, 59. madde.
- 99 Gali-Set of Ideas, 1992, 19. madde; Gali Plânı, 1992, 2; Ayrıca bunun için bkz. Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz,” 2; Ahmet C. Gazioğlu, “Fikirler Dizisinde Neler Var, Neler Yok-I,” *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, X (Mayıs 1997), 13.
- 100 Gali-Set of Ideas, 1992, 98. md.
- 101 Gali-Set of Ideas, 1992, 99. md.

Aslında federal Kıbrıs" a ait anayasanın bu denli önemli olması, adadaki birey ve toplum yaşamıyla direkt ilgili olmasından

kaynaklanmaktadır. Öyle ki, kişinin doğumundan, hatta doğum öncesi ana rahmine düşmesinden başlayarak, ölümünden sonraya kadar özel hukuk açısından önemli olan bütün yaşam ilişkileri, ilgili kanunlar tarafından düzenlenmektedir.⁸⁵ Özellikle Kıbrıs" taki toplumsal yaşam açısından bu denli önemli olan bir anayasada, boşluk bulunmaması ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde önemli sorunların çıkması kaçınılmazdır.

Kaldı ki Kıbrıs" taki gibi değer yargılarının ve bakış açısının farklı olduğu bir coğrafyada „yan yana yaşama projesi“ etrafında birleşmesi ve yeni bir siyasal kültür oluşturulması, ada için hedeflenen kalıcı çözümün temel taşıdır. Çünkü Ledsky" nin de ifade ettiği gibi federal çözüm, iki toplumu birlikte yaşamaya alıştırmak düşüncesiyle kabul edilmiş bir çözümdür.⁸⁶ Mademki Kıbrıs" ta federal birlik isteniyor ve bu federal birlik iki federe devleti oluşturacaktır ve sonuçta egemenlik ortaktır; öyle ise niye her iki devlet kendi toprakları üzerinde egemen olmasın? Ancak egemenlik hakkı toplumlar arasında bölüşülmediği takdirde, bir gün Kıbrıslı Rumlar veya Türkler, “Biz karşı taraftaki egemenliğe de ortağız” diyerek mütecaviz bir duruma girebilirler miydi?⁸⁷

Özellikle Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde kurulan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti" nde, Türkler, eşit siyasal hakka sahiptirler ve cumhuriyetin iki eşit ve ortak biriminden biriydiler.⁸⁸ Ayrıca ayrı seçim yaparak, self-determinasyon hakkını açıkça ve dünya huzurunda da kullanmışlardır. Bundan hareketle yeni kurulacak bir cumhuriyette, ada Türklerinin, otomatik olarak eşit egemenlik hakkına sahip bulunması doğal bir sonuçtur. Gerçi o zaman her iki toplum, iç içe ve karışık yaşadıklarından, egemenliğe bir sınır çekme olasılığı yoktur. Ancak şimdiki zamanda böyle bir durum söz konusu değildir.

İşte bu kapsamda *Gali Fikirler Dizisi* ortaya çıkmış ve Türkler, Rum halkının hakimiyeti altına girecek her türlü mekanizmadan kaçınan yeni bir sistem kurmak istediklerini açıklamışlardır. Çünkü tek bir milletin hakimiyeti altındaki devletlerde egemen gücün, merkezi hükümet olduğu herkesçe bilinmektedir. Halbuki birden fazla kurucu etnik toplumun oluşturduğu federasyonlarda ise merkezi hükümet, kendisine kurucular tarafından verilen yetki oranında egemendir. Bunun dışında arta kalan yetkiler ise kurucu ortaklara aittir.⁸⁹ Bu nedenle tek milletli devletlerde egemenlik, tek ve bölünmez iken, birden fazla etnik ortağa dayalı federasyonlarda egemenlik, tasarruf itibarıyla bölünmüştür. Halbuki Gali, yukarıdaki farkı gözeterek iki bölgeli ve iki toplumlu denilen bu

federasyonu, tek milletli gibi kabul ederek federal merkeze tek ve bölünmez bir egemenlik olgusu vermiştir.

Aslında toplumlararası görüşmelerin başladığı 1992 yılı başında, yukarıda adı geçen konular üzerinde derinlemesine tartışmalar olmuştur. Özellikle anayasal konulardaki düzenlemeler ve tabi olacağı kriterler, taraflar arasında ciddi bir tartışma konusudur. Kıbrıslı Türklere göre federasyon, birbirine eşit ve self-determinasyon hakkına sahip olan ve bu hakkı, özgür iradelerini referandumlarla yansıtan halklar arasında kurulduğunu belirtirken, federal devletin egemenliği, iki ayrı halkın kendi devlet aygıtı içinde sahip olduğu egemenlikten türetilmesi yönünde şekillenmiştir.⁹⁰ Bundan hareketle biri kuzeyde, diğeri de güneyde olmak üzere iki ayrı coğrafik düzende ve siyasal olarak eşit Türk ve Rum toplumlarından oluşan iki toplumlu bir yapı içerisinde inşa edilecek federal bir cumhuriyetin kurulmasını istemektedirler.

Kıbrıslı Rumlara göre ise etkili bir yapının yeterli olabilmesi için devletin kurumlarına güvenin ve sadakatin duyulması gereklidir. Bu yüzden federal cumhuriyetin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağlantısızlığını temin edebilmesi gerekmektedir.⁹¹ Böylece Kıbrıslı Rumlara göre cumhuriyet, federasyon şeklinde organize edilmiş olacaktır. Tabii ki bu organize oluş, tek ve bölünmez bir egemenliğin üzerine inşa edilmesi tek amaçtır. Kaldı ki bu görüş, BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından da savunulmuştur. Fakat bölünemeyecek şeylerin paylaşılması, işin ilginç diğeri yanıdır. Zira bölünemeyen olgular, ancak „ortak“ olarak kullanılabilirler. Dolayısıyla bunların paylaşılmaları mümkün değildir. Mesela, birden fazla hisseye bölünmüş bir arazi düşünüldüğünde, diğeri hisse sahibinin onayı olmadan, en ufak bir tasarrufun yapılması mümkün değildir.

Bu nedenledir ki, miras davalarının barışçıl çözümü, herkesin payına düşeni alarak, dilediği gibi kullanmakta özgür olmasıdır. Herkesin payına düşen belli olduktan sonra, yani miras „bölüşülüp paylaşıldıktan“ sonra, dileyen gönüllü olarak diğeri mirasçılarla ortaklıklar kurabilir veya ortaklık haklarını sözleşme üzerine aktarabilir. Ama ortaklığa koyduğu pay, ancak kendi mülkünde olan paydır. Yani bir başkasının payı değildir. Ortaklık sona erdiği anda da herkes koyduğu payı alarak çekilebilmektedir. Bundan hareketle günlük yaşamdaki bu genel doğruları, Kıbrıs meselesine uyarlanabildiği takdirde bu sorun çözülebilir. Halbuki BM Genel Sekreterlerin tamamı, raporlarında egemenlik

hakkından söz ederken Kıbrıs" taki "egemenliğin paylaşılacağını, ancak bölünemeyeceğini" belirtmektedirler.⁹²

Peki, bir unsur bölünmeden nasıl paylaşılabilir? Aslında bölmeden, bölüşme olamayacağına göre, Genel Sekreterlerin paylaşımından söz etmesi, aslında „ortak kullanımdan“ bahsediyor olmalarındandır.⁹³ Bunun anlamı, Kıbrıslı Türklerin egemenlik hakkının olmaması veya daha açık bir deyişle „egemenliğin bulunmaması“ demektir. Bunun diğer bir anlamı ise Kıbrıslı Rumlarla Türklerin, ayrı ayrı onayı olmadan tek bir adım atma olanağı bile olmaması demektir.

Oysa egemenlik, bir halkın kendi geleceği konusunda özgürce karar vermesi, kendi sınırları içinde kendi kendini dilediği gibi yönetmesi ve kendi toprakları üzerinde mutlak hakim olmasından başka bir şey değildir. Bu anlamda egemenliğin, „bölünmeden ortak kullanılması“ demek, egemenliğin her iki toplumda olması demektir. Bu nedenledir ki, Cuellar “ın ilk kez „egemenliğin paylaşılmasından“ söz etmiş olması olumlu olmakla birlikte, „bölmeden paylaşmak“ formülü, Türklerin istediği bir şey değildir. Onlara göre doğru olan, „egemenliğin bölüşülerek“ paylaşılmasıdır. Fakat işin ilginç yanı, federal bir anlaşmada herkesin egemenliği, halen mevcut olan iki egemen devletin, kendi egemenliklerinden vermeyi kabul edecekleri yetkilerden oluşacak olmasıdır. Yani federal devletin egemenliği, kurucu ortak olan iki devletin egemenliğinden kaynaklanacaktır. Bu anlayışa göre herhangi bir anlaşmazlık anında, ortaklık için devredilen egemenlik hakları tekrar geri alınabilecektir.

Oysa Rum tarafı, „egemenlik, tektir ve bölünemez“ demek suretiyle, kendi hakimiyetinde bulunan „Kıbrıs Cumhuriyeti“ nin meşru olarak yaşadığını, tüm adada bu „devletin“ egemen olduğunu, bu „egemen devletin“ uygun gördüğü bir idari federasyonu yapabileceğini, iki bölgenin ayrı egemenliğinin söz konusu olamayacağını ve merkezi devletin tüm ada üzerinde söz sahibi olacağını savunmaktadır.

Halbuki Cuellar, „paylaşılan, ama bölünmeyen egemenlik“ formülü ile orta bir yol bulduğunu ileri sürmüştür. Ama bu formülün özünde, Kıbrıs Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliğinin inkarı demek olacağı ve bunun, federasyonlardan çok, üniter devletler için geçerli bir kaide olduğu açıktır.⁹⁴ Dolayısıyla Kıbrıslı Türklere göre adada federasyona gidilecekse, *self-determinasyon* hakkına sahip her bir devletin egemen gücüyle gidilmesi en uygun yoldur.

Bunun üzerine Butros Gali, 3 Nisan 1992 tarihinde ilk raporunu hazırlamış ve ilgili taraflara *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması* adı altında sunmuştur.

Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması, Kıbrıs" a tek uluslararası kimlik veren, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruyan, Genel Sekreter" in 3 Nisan 1992 (S/23780) tarihli raporunun 11. paragrafında tarifi yapıldığı şekilde siyasi eşitliği bulunan, iki toplumlu ve iki kesimli federal anayasaya dayalı bir Kıbrıs devleti kuran ve bu devletin kısmen veya tamamen bir başka ülke ile birleşmesini veya ayrılma ve bölünme olasılığının yasaklamasını güvence altına alan bir öneri paketidir.⁹⁵ Bundan hareketle *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması*, her iki toplum tarafından ayrı ayrı referandumlarla onaylandıktan ve geçiş dönemi ile ilgili düzenlemelerin yerine getirilmesinden sonra yeni bir ortaklıkla ve anayasal bakımdan iki toplumlu ve toprak bakımından da iki kesimli olan federal tabanlı iki toplum ilişkilerini düzenleyecek ve yeni bir anayasa ile bir bütünü tamamlayacaktır.⁹⁶

Aslında bu sürecin iyi işleyebilmesi için federal anayasa, hem federal yasaların, hem de yürütmenin icra faaliyetlerini incelemek ve federe devletlerin yasama, yürütme ve yargı gücüne ait faaliyetlerin anayasaya uygun olup olmadığını belirlemek için etkin bir denetim mekanizması oluşturacaktır.⁹⁷ Kaldı ki oluşturulmak istenen bu yeni düzenin, Garanti Antlaşması" ulla teminat altına alınmasına karar verilmiştir. Çünkü Garanti Anlaşması, federal cumhuriyetin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlayacak ve Kıbrıs Rum ile Türk federe devletlerinin güvenliğini temin ederek, toplumlardan birinin federal cumhuriyetin anayasal düzenini tek tarafı olarak değiştirmesine karşı koruyacaktır.⁹⁸ Bu da federal anayasanın, sadece her iki federe devletin onayı ile değiştirilebilmesine imkan vermektedir.⁹⁹ Bununla birlikte kurulacak yeni rejimin korunabilmesi için her iki federe devlette yürürlükte olan hükümler, yönetmelikler, tüzükler, sözleşmeler ve kanunlar, *Bütünlüklü Çerçeve Anlaşması*" na ve federal anayasaya uygun olduğu sürece yürürlükte kalacağı açıklanmıştır.¹⁰⁰ Ayrıca her toplum, kendi federe devlet anayasası ve seçim kanununu, Federal Anayasaya ve Seçim Kanunu" na uygun olarak hazırlayacak ve kendi federe devlet yönetimini buna göre düzenleyecektir. Ayrıca federal devlet anayasasının oluşturulması ve federe devlet yönetiminin yeni esaslara göre düzenlenmesi Federal Cumhuriyetin kurulmasıyla eş zamanlı olacaktır.¹⁰¹ Bundan hareketle federal anayasanın yürürlüğe giriş tarihi, anayasada

belirtilecek ve bu tarih, Federal Cumhuriyet“ in kurulduğu tarih olarak kutlanacaktır.¹⁰²

102 Gali-Set of Ideas, 1992, 100. md. Bunun için ayrıca bkz... Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 6; Gali Plâni, 1992, 6; SİSAV (1993), 16.

103 Gali-Set of Ideas, Tarih: 1992, 22. madde; *Kıbrıs Gazetesi*, 10 Nisan 1992, No:877, 8; Güvenlik Konseyi Kararları, 10 Nisan 1992, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi, 8.

104 Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 2; Gali Plâni, 1992, 2.

105 Federal devlette bayrak meselesi için bkz. Gali Plâni, 1992, 2; Gali-Set of Ideas, 1992; Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 2; SİSAV (1993), 3; Mustafa Necati Özfatura, “Kıbrıs Zirvesi” nin Ardından,” *Türkiye Gazetesi*, 16 Temmuz 1997, No:8559, 9; Şahin Alpay, “Çözüm Çok Uzakta,” *Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1998, No:7784, 2.

106 *Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership*, (Brussels, 1994), 3; Gali Plâni, 1992, 1; Akpınar, “Çözüm Plânının Tam Metnini Açıklıyoruz,” 1.

107 KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş” ın “Yeni Ortaklık Devleti” tezinin anlatıldığı 29 Nisan 2002 tarihli belgesinden alınmıştır. Bkz... Yeni Ortaklık Devleti, 29 Nisan 2002, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi.

108 Nur Batur, “Bırakın Kıyameti Koparayım-1,” *Milliyet Gazetesi*, 1 Mart 1993, No:23366, 14; Aziz Utkan, “Yeni Papazlara Karşı İsviçre Modeli,” *Hürriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1992, No:56698, 16; Mümtaz Soysal, “İkili Görüşmeler, BM ve Uyuşmazlık Noktaları,” *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Yeni Hükümetten Beklentiler* (İstanbul, 1992), 34.

109 Utkan, “İsviçre Modeli,” 16.

110 a.g.e, 16.

111 a.g.e.

112 Nazlı Ilıcak, “Kıbrıs ve Türklere Yapılan Haksızlık”, *Tercüman Gazetesi*, 29 Temmuz 1992, No:2336, s. 9; Deliceırmak, 1993:128.

113 Raif Rauf Denктаş, *Kıbrıs Meselesinde Son Durum* (Lefkoşa, 1996), 60.

114 Denктаş, *Kıbrıs*, 60.

115 Batur, “Bırakın Kıyameti Koparayım-1,” 14; Deliceırmak, *Haklılık ve Kararlılık* 128.

¹¹⁶ Demetrios A. Theophylactou, "A German Solution for Cyprus" s
Reunification of United Nations Enforcement of Peace," *Mediterranean*

Bütün bunların ışığında Gali Fikirler Dizisi" ne federal anayasada bulunması gereken iki kesimlilik, şu şekilde yansımıştır. Her bir federe devlet, bölgesinde açık bir nüfus ve mal mülkiyeti çoğunluğuna sahip olması garanti edilecek ve sadece ilgili toplum tarafından yönetilecektir. İki kesimliliğin yansıdığı bir başka gerçek de federal hükümet, federe devletlerin yetki ve fonksiyonlarına el uzatamayacağıdır.¹⁰³ Ayrıca federal cumhuriyet, laik olacak ve dini fonksiyona sahip kişilerin federal hükümet veya federe devletlerde siyasi bir görev almak üzere seçilmesi veya tayini yasaklanacaktır.¹⁰⁴

Bunun haricinde federal cumhuriyet, kendi bayrağına sahip olacağı gibi, bu bayrak, diğer tüm bayrakların dışında federal binalarda ve federal yerlerde dalgalandırılırken, buna ilaveten her federe devlet, özel olarak kendi bayrağına da sahip olabilecektir.¹⁰⁵ Fakat planda en tartışmalı konu, federal anayasanın „egemenlik ilkesinin“ ne manaya geldiği ve nasıl yorumlanması gerektiği üzerinedir. Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali tarafından her iki toplum liderine sunulan planda, „egemenliğin bölünmez“ olduğu ifade edilerek, Türk halkının kendi bölgesindeki egemenliği, Rum görüşleri doğrultusunda reddedilmiştir.¹⁰⁶

Türk tarafı ise federasyonun iki ayrı egemen halktan oluşmasını ve her halkın, federal çatı altında egemenliğini korurken, federal devletin egemenliğinin eşit şekilde paylaşmasını öngörmektedir. Böylece iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon, Kıbrıs Rum ve Türk toplumları arasında anayasal kişiliğini korumuş olacaktır.

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, aslında yeni bir ortaklık devletinin kurulmasını teklif etmişlerdir. Tek uluslararası kimliğe sahip yeni ortaklık devletinde, KKTC ve GKRY, birer egemen kurucu devlet olacaklardır. Böylece iki egemen devletin, ortaklığın devamını tehdit eden bir gelişmenin ortaya çıkması halinde, birbirlerinden ayrılma hakkı bulunacaktır. Ortak devletler, kamu düzeni, vatandaşlık, güvenlik, adalet gibi konularda egemen yetkilerini sürdüreceklerdir. Bu devletler, üçüncü ülkelerle, ayrı ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkiler kurabileceklerdir. Çünkü ayrı bir anayasaya ihtiyacı olmayan ortak devletin egemenliği ve yetkileri, kurucu devletlerden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁷ Özellikle ortak devlet hükümeti, kendi anayasasında belirtilen yetkisini egemence kullanabilecektir. Ortaklık devletleri, eşit statüde ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve anayasanın ortak devlet hükümetine

vermediği yetkileri kendi tasarrufunda bulundurabilecektir. Ayrıca ortaklık devletleri, birbirleriyle ve ortak devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecektir. Böylece birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak devlet ile ortaklık devletlerinin temel anayasaya aykırı düşen herhangi bir yasası geçersiz sayacaklarını taahhüt etmiş olacaktırlar.

Bundan da anlaşılıyor ki egemenlik, Gali Fikirler Dizisi” nde ifade edildiği gibi adadaki iki toplumdaki kaynaklanmaktadır. Fakat Gali planında, daha çok federal yönetim anlayışı benimsenmiştir. Dolayısıyla ortaklık kuran devletlere, Türk tarafının talep ettiği gibi, iki tarafın eşit ve karşılıklı olarak kabul gören, uluslararası anlamda tanınan ve self-determinasyon hakkını içeren egemenlik verilmemiştir.

Aslında teklif edilen anayasal düzene göre egemenlik yetkisi, Kıbrıs” ın temel anayasasından kaynaklanmaktadır. Ortak devlet ile ortaklık devletleri, temel anayasanın çizdiği sınırlar ve bu anayasadan aldıkları yetki ve işlemler çerçevesinde, kendi bölgelerinde, egemence hareket edebileceklerdir. Yani ortaklık devletleri, ancak ortak devletin yetkisi dışındaki alanlarda „egemence” yetkilendirileceklerdir. Bu durumda egemenlik, Türk tezinin aksine, ortaklık devletlerinden federal devlete devredilmeyecektir. Dolayısıyla Gali planında öngörülen egemenlik, yalnızca federe devlet içindeki yürütmenin özerkliği olarak nitelendirilmiştir.

Ayrıca planda, iki egemen devletin birlikteliği değil, iki coğrafî özerk parçanın birleşmesi ve bu iki federe devletin, temel anayasadan egemen yetkileri alması istenmektedir. Diğer taraftan egemence kullanılacak yetkiler, planda ifade edildiği gibi sınırlandırılmışlardır. Örneğin, federe devletler, anayasa hükümlerine aykırı, herhangi bir yasal düzenlemeye gidemeyeceklerdir. Diğer bir ifadeyle, federe devletlerin anayasalarındaki maddeler, temel anayasa ile uyumlu olmak zorundadırlar. Böylece coğrafî temele göre ayrılan federe devletlerin, zaman içerisinde aleyhlerine gelişebilecek bir oluşuma karşı, kendilerini korumak amacıyla, temel anayasayı, tek başına düzenlemeye gitmeleri mümkün olmayacaktır. Bu aşamada, federe devletler, temel anayasada değişikliğe gitmek zorundadırlar. Ancak anayasal değişiklikler, her iki federe devlette yapılacak referandumlarla gerçekleştirilebilecektir. Bu nedenle tarafların birbirinin aleyhine anayasa değişikliğine gidememesi, bir yandan olumlu bir gelişme gibi görülmektedir. Fakat Türk tarafına göre Gali, egemenlik konusundaki tutumuyla federasyondan yana pek

olmadığını, hatta Rum tezini desteklediğini belirtir birtakım ipuçları vermektedir. Aslında Türklerin bu konudaki dayanağı, egemenlik konusuna ilişkin olarak raporda kullanılan deyimler veya buna yüklenen anlamlardır.

Gali Fikirler Dizisi" ne ilk bakışta olumlu yanıyla bakılacak olursa, Türkler açısından „eşitlik ilkesi" vardır. Dolayısıyla egemenlik, yalnız Kıbrıs Rum toplumunda değil, aynı zamanda Türk toplumunda da bulunmaktadır. Ancak nihayete eriştikten sonra kurulacak federasyonun egemenliği noktasında da ayrı bir tanımlama vardır. Ancak o noktaya erişilirken, ne olacağına dair herhangi bir bilgi, emare veya tanımlama yoktur. Oysa Kıbrıslı Türklerin elde etmeye çalıştığı şey, bütün federasyonlarda olduğu gibi egemenliğin oluşmasında iki egemen birimin birleşmesinden kaynaklandığının belirtilmesidir. Fakat BM, ona dair henüz bir açıklama yapmış değildir. Aslında bu belirsizlik, Kıbrıslı Türklerin istekleriyle daha da belirginleşmektedir. Acaba bu ortaklık yürümezse, sonrasında ne olacaktır? Bu belli değildir. Yoksa Kıbrıslı Türkler, egemenlik sahibi birimlerden biri olarak kendilerini tekrar bağımsız mı hissedeceklerdir? Aslında bu endişe, Kıbrıslı Rumların fikir dünyasında da her zaman için vardır. Dolayısıyla onlara göre yeni kurulacak devlette, egemenliklerin birleşmesi söz konusu değildir ve de olmamalıdır. Kaldı ki federal devlet kurulduktan sonra egemenlik her „iki toplumdadır" demek doğru değildir.¹⁰⁸ Sırf bu yüzden Kıbrıslı Türkler tarafından önerilen bütün formüller, BM yetkililerince reddedilmiştir. Yani Kıbrıs" taki iki etnik toplumdaki her biri, İsviçre" deki kantonlar kadar bile egemen olamayacaktır.

Bundan da anlaşılıyor ki, Denктаş, BM" nin 750 sayılı kararında yer alan temel ilkelerin dışında öne sürdüğü şartların başlıcalarını egemenlik, eşitlik, anayasa, yönetim şekli ve „İsviçre modeli çözüm" olarak sıralamıştır. Hatta Denктаş, Türk tarafınca çok önemli görülen İsviçre tipi kantonal sistemin üzerinde neden bu kadar ısrarla durduklarını açıklamıştır. Çünkü Kıbrıs" ta kalıcı bir barış için iki toplumluluk ve iki kesimlilik ilkesinin yeterli olmayacağını vurgulayan Denктаş, "ileride papazın biri çıkıp yine bize saldırırsa, Türk ordusu daha rahat müdahale edebilsin diye İsviçre örneğinde olduğu gibi kantonal egemenlik sistemi istiyoruz" demiştir.¹⁰⁹ Yine Denктаş" a göre "mademki Kıbrıslı Rumlar, bu sefer bazı şeyleri kabul eder gözükyorlardı, o halde ileride bir kez daha yaptıkları anlaşmayı yırtıp atmalarını önlemek için federal anayasada bir taahhütte bulunsunlar."¹¹⁰ Yani onun istediği şey,

egemenliğin İsviçre" de olduğu gibi, Kıbrıs" ta da aynen uygulanmasıdır. Çünkü Türk tarafı, ileride bir papazın veya siyasi bir kişiliğin „bu anayasa geçersizdir" deyip saldırıya geçmesi halinde, "dünya bunu bir iç savaş olarak kabul etmesin" görüşünü savunmaktadır. Böylece Türkler „biz federasyonun bağımsız bir parçasıyız" diye ayrılabilir, kimse de onları kurulmuş bir devleti, parçalayıcı unsur olarak gösteremeyecektir.¹¹² Dolayısıyla Kıbrıslı Rumlar, uluslararası forumlarda bütün Kıbrıs" ın hükümeti sıfatını taşıyamayacaklardır. Bundan hareketle Türk tarafı federal devletin kuruluşunda, egemenliği her vesile ile dile getirmektedir. Çünkü Türkler göre federalizmin kökeninde, sosyal kaynaşma vardır.¹¹³ Dolayısıyla Gobi" nin de ifade ettiği gibi sosyal açıdan kaynaşamayan grupların, federal bir çatı altında birleşmeleri mümkün değildir.¹¹⁴

Her ne kadar da Fikirler Dizisi" nde, federal anayasa ile ilgili olarak „egemenlik iki toplumdaki kaynaklanır ve iki toplum da eşittir; biri azınlık biri çoğunluk değildir" deniyorsa da bunlar birer anayasal hak olarak görülmesi kuvvetle muhtemeldir.¹¹⁵ Çünkü Gali" nin tavır ve konuşmalarından anlaşıldığına göre Kıbrıs" taki Türk talepleri ne kadar meşru olursa olsun, federal devletin „parçalanmasına" ¹¹⁶ yol açacak şekilde veya suistimal edilebilecek „aşırı" ¹¹⁷ haklara sahip olunmamasına dayanmaktadır. Bundan hareketle Kıbrıs" ta federasyon veya konfederasyon formülüne dayalı herhangi bir çözümün bulunması oldukça zordur. Çünkü her iki toplumun birbirine karşı „psikolojik" ¹¹⁸ olarak duyduğu herhangi bir yakınlık yoktur.¹¹⁹

Quarterly (Summer 1995): 42; Süha Bölükbaşı, *Barişçi Çözömsüzlük* (İstanbul, 2001), 335.

117 Set of Ideas on Overall Framework Agreement on Cyprus, UN Paper, 7; Theophylactou, "German Solution," 42; Bölükbaşı, *Çözömsüzlük*, 335.

118 Hugo Gobi, *Rethinking Cyprus* (Tel-Aviv, 1993), 76; Michael Stephen, *The Cyprus Question The British – Northern Cyprus* (London, 1997), 98.

119 Bu dönemle ilgili olarak Comar Araştırma Şirketinin, adadaki Türkler arasında Kıbrıs sorununa ilişkin beklentilerini ve değerlendirmelerini saptamaya yönelik olarak yaptığı bir kamuoyu araştırmasında, federasyon isteyenlerin oranı %20.6" dir. Bunun için bkz. *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No:5441, 3.

120 Aleksis İraklidis, "Denktaş" ın Katıldığı Toplantıda Papadopoulos" un Gizlediği Dosya," *Radikal Gazetesi*, 23 Mayıs 2003, No:7895, 8.

121 Şen Esra Özçelik, *Contending Approaches to The Cyprus Problem: Confederation Against Federation*, The Institute of Economics and Social Sciences, The Degree of Master of International Relations in The Department of International Relations, Bilkent University (Ankara, 2001), 29.

122 KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı web sayfası, [Erişim Tarihi:29.10.2008].

123 Heinz Kramer, "The Cyprus Problem and European Security," *Survival*, XXXIX (Autumn 1997): 22.

124 Özçelik, *Contending Approaches*, 30.

125 Gobi, *Rethinking Cyprus*, 85; Michael Moran, *Sovereignty Divided Essays on the International Dimensions of The Cyprus Problem* (Nicosia, 1998), 79.

126 Sabahattin İsmail, *150 Sorunda Kıbrıs Sorunu* (İstanbul, 1998), 225.

127 Andreas Theophanous, *The Political Economy of A Federal Cyprus* (Nicosia, 1996), 216; Clemenet H. Dodd, *The Cyprus Imbroglıo* (London, 1998, 48.

128 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 295.

129 SİSAV (1993), 1.

130 SİSAV (1993), 1-2.

131 SİSAV (1993), 3.

132 Denker, *Kıbrıs Sorunu*, 17.

133 Soysal, "İkili Görüşmeler," 35.

Aslında Kıbrıslı Rumların pek çoğunda Türklere karşı „antipati“ ve „küçümseme“ duyguları olduğu bilinmektedir. Kıbrıslı Rumlardaki bu antipati ve küçümseme duygusunun nedeni, esasında Kıbrıs“ taki toplumlararası çatışmanın derinliklerinde yatmaktadır.¹²⁰ Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, Gali Fikirler Dizisi“ ni, toplumların kendi sınırları içinde tam egemen olacağı gevşek bir federasyon temeline dayandığını iddia etmektedirler. Bu çözüm planında merkezi hükümetteki egemenliğin eşit olarak bölüneceğini ve buna dayalı olarak savunma, dışişleri, gümrük ve para politikalarında, merkezi hükümetin ortak karar alma yetkisi altında olacağını ileri sürmektedirler.¹²¹

Bu yüzden Kıbrıslı Rumlara göre Kıbrıs“ taki iki halka ve iki devlete dayalı¹²² yeni bir devlet kurulması mümkün değildir. Halbuki Kıbrıslı Türkler, başından beri siyasal eşitliği ve iki eşit devlet modelini istemektedirler.¹²³ Bundan hareketle merkezi hükümetin yapısı altında

güvenlik, dış politika ve ekonomik kararlar, müşterek olarak alınacak ve bunlar, aynen hayata geçirileceklerdir.¹²⁴ Bunun dışındaki kararlar, federe devletlerce alınacaktır. Bu yüzden Gobi" nin de ifade ettiği gibi federal devlet, iki ayrı cumhuriyetten oluşmalı ve her bir cumhuriyet, uluslararası kamuoyunda tanınmalıdır.¹²⁵ Gerçi tanınma, devletlerin siyasi iradesine bağlı bir konudur.¹²⁶ Halbuki Gali Fikirler Dizisi" nde tanınma, federe devletlere değil, federal devlete yönelik hukuki bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.¹²⁷

Görüldüğü gibi Kıbrıs" ta BM" nin izlediği yönetimle ve mevcut BM kararları çerçevesinde getirilmeye çalışılan federal bir uzlaşmayla sorunun çözümlenmesi oldukça zordur. Türk tarafına göre sorunun en doğru çözümü, Türklerin toprak vermesi karşılığında KKTC" nin tanınması ve iki devletin konfederasyonel bir yapı çerçevesinde oluşturulmasıdır.¹²⁸ Aksi takdirde federal anayasanın, Kıbrıs" ta yürüyemeyeceğini iddia etmektedirler.

Aslında siyasi eşitlik ilkesi, BM" nin 750 ve 774 sayılı kararlarında da bulunmaktadır. Her şeyden önce Gali Fikirler Dizisi, Türklerle Rumların toplum eşitliğini kabul etmektedir. Zaten bu hususlar, Güvenlik Konseyi kararları ile de teyit edilmişlerdir. Ne var ki her iki toplumun siyasi eşitliği teminat altına alınmışsa da federal devletin her alanında eşit sayıda¹²⁹ katılım hakkı olacağı manasına gelmediği bilinmektedir. Bu eşitlik, 5. maddede de belirtildiği gibi, iki toplumun oluşturacağı federal hükümetin bütün organlarına ve kararlarına etkin biçimde iştiraki, federal hükümetin, toplumlardan biri aleyhine herhangi bir tedbir alamayacak şekilde kuvvetlendirilmemesini sağlayacak ve iki federe devletin eşitliği çerçevesinde onlara aynı hak ve görevlerin verilmesi suretiyle gerçekleştirilecektir.¹³⁰ Zaten Federal Cumhuriyetin, siyasi açıdan eşit iki federe devletin oluşturduğu bir ülke olacağı yadsınmaz bir gerçektir.

Bunun yanı sıra her bir federe devletin, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı müddetçe egemen olması da kararlaştırılmıştır.¹³¹ Bunun sonucunda egemenliğini siyasi açıdan eşit ve iki hukuki kişilikten alan, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin kurulması söz konusu olabilecektir. Diğer bir deyişle, eşit iki federe devletten her biri, kendi iradeleri ile egemenlik haklarından bir bölümünü federal hükümete aktarmış olacaklardır. Bu yönü ile Kıbrıs" ta idari sınırla, egemenlik sınırı arasında ve idari bakımdan eşit birimlerde oluşan bir federasyonla, egemen bir birim olarak eşit devletlerden oluşan federasyonlar arasında ciddi bir fark olduğu görülür.

Birincisinde üniter merkezli devlet, yeniden idari bir yapılanmayla, yukarıdan aşağıya doğru kendi içinde idari bölgeler oluştururken, oluşturduğu bu idari bölgelere bazı yetkiler vermektedir. Yani idari yönden üniter devletten, federatif yapıya bir devlete geçiş söz konusudur. Dilediği zaman bu yetkilerin alanını daraltır, genişletir veya tümünden kaldırıp yeniden üniter bir sisteme geçebilir. İkincisinde ise federal devlet, egemen ve eşit devletlerden meydana gelmekte ve yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru oluşmaktadır. Bir anlaşmazlık anında egemen devletler merkeze devrettikleri yetkilerini geri alabilmekte ve eski bağımsız statüsüne dönebilmektedirler. Çünkü merkezi devlet, zayıftır ve belirleyici değildir. Bundan hareketle egemenliğe dayanmayan hak, gerçek anlamı ile hak değildir.¹³² Zaten bu durumun aksi yönü, bilimsel ve siyasal gerçeğe pek uygun düşmemektedir.

Kaldı ki planda, yan çizilen noktalardan birisi de siyasal eşitliktir. Aslında Gali" nin raporunda, siyasal eşitliği ayrıntılı bir biçimde tanımlamış gibi görünüyorsa da bu tanımlamada Türk tarafının önem verdiği birkaç noktaya dikkat etmemiştir. Her şeyden önce siyasal eşitlik, elbet ki sayısal eşitlik manasına gelmemektedir. Ama bu, çeşitli yollardan sağlanabilecek bir niteliktir. Bir kere federal yapıdaki yeni anayasa, her iki toplumun serbest iradesi ile kabul edilecektir. Hal böyle olunca her iki toplum, bütün organlara ve federal devletin bütün kararlarına katılacaktır. Ancak alınan bir karardan, herhangi bir tarafın mağdur olmaması veya çıkarlarının zarar görmemesi için gerekli birtakım önlemler alınacaktır. Ancak raporda, Türkler için siyasal eşitliğin temel noktalarından birisi olan „dönüşümlü başkanlık“ konusuna değinilmemiş ve bu sorun, göz ardı edilerek ihmal edilmiştir.¹³³ Özellikle Cumhurbaşkanlığı" nin dönüşümlü olması veya rotasyona tabi tutulması, eşitliğin zuhuru açısından önemli bir göstergedir. Aslında bu konuyla ilgili olarak başka çözümler düşünülüyorsa da önemli olan, bunun, Türkler için bir gösterge haline gelmiş olmasıdır. Zaten Türk tarafına göre eğer federal bir devlette, Cumhurbaşkanlığı makamı dönüşümlü değilse, yani öbür toplum karşı taraftan herhangi birini devlet başkanı olarak bir süre için dahi görmeye tahammül edemiyorsa, böyle bir ortaklığın ayakta kalması veya tarafların ulvi çıkarlarının korunması mümkün değildir.

Hatta Gali" nin bir başka tutumu da Türk toplumunun özellikle hassas olduğu anayasal konulardaki kayıtsızlığıdır. Genel Sekreter, Denktaş" ın egemenlik, geçici hükümet ve federal yürütme gibi başlıklarda ortaya koyduğu görüşlere, „soğuk“ bir karşılık vermekte ve kendisinden

Fikirler Dizisi" nin hassas dengesini bozacak önerilerde bulunmamasını istemektedir.¹³⁴ Bir başka deyişle Gali, Türkler açısından en hayati konularda, "bunlar üzerinde direnmeyin"¹³⁵ mesajını vermektedir. Halbuki BM, Kıbrıs için kabul edilen ve temel ilkelere biri olan „iki toplumun eşitliği“ prensibini uygulaması gerekirdi.¹³⁶

- 134 Halil Kepoğlu, *Kıbrıs Sorunu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara, 1995), 60.
- 135 Kepoğlu, *Kıbrıs Sorunu*, 60.
- 136 Olgun, "Ciddi Eleştiri," 7; Deliceirmek, *Haklılık ve Kararlılık* 182.
- 137 *Kıbrıs Gazetesi*, 11 Temmuz 1992, No:66, 11.
- 138 *Fileleftheros Gazetesi*, 2 Temmuz 1992, No:919, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 2 Temmuz 1992, No:12, 1.
- 139 Egemenlik bölgesinin daraltılmasıyla ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz. Morton H. Halperin and David J. Scheffer, *Carnegie Endowment for International Peace* (Washington, 1992), 140.
- 140 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 141 Orbay Deliceirmek, "Toprak Konusu ve Rum Tutarsızlıkları 1964-1996," KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi – Yayınlanmamış Özel Rapor, Lefkoşa, 1997, 69.
- 142 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 143 *Simerini Gazetesi*, 17 Temmuz 1992, No:622, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 17 Temmuz 1992, No:25, 3.
- 144 Tanju Erdem, "Türk-Yunan Barışı İçin Kıbrıs" ta Gerçekçilik," *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1992, No:6551, 9; Deliceirmek, *Haklılık ve Kararlılık* 106.
- 145 Halil Fikret Alasya, "Bir Denктаş Var !," *Tercüman Gazetesi*, 10 Eylül 1993, No: 9622, 9.
- 146 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No:16, 10.
- 147 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ağustos 1992, No:451, 3.
- 148 Mehmet Ali Birand, "Denктаş" ın Müzakere Taktiği Doğruydu," *Sabah Gazetesi*, 17 Ağustos 1992, No:22365, 7.
- 149 Erol Manısalı, "Kıbrıs" ta Yarın Barış Sağlamak İstiyorsak, Gerçekleri Bugün Görmeliyiz," *Milliyet Gazetesi*, 17 Ekim 1992a, No:71379, 7.
- 150 *Fileleftheros Gazetesi*, 24 Ağustos 1992, No:966, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 24 Ağustos 1992, No:16, 2.

¹⁵¹ *Fileleftheros Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:457, 1; *Agon Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:941, 4; *Haravgi Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:567, 3; *Eleftherotipia Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:231, 2; *Simerini Gazetesi*,

Aslında adadaki bugünkü siyasal konjonktür, sorunun iki ayrı bağımsız devletin tescili bazında çözümlenmesine daha müsait görünmektedir. Ne var ki Türk tarafının, koşullar tam olgunlaşmadan böyle bir istekle ortaya çıkması, uyuşmazlıkla suçlanmasına ve yalnızlığa itilmesine yol açacaktır. Dolayısıyla ister istemez, yeni bir *modus vivendi* (geçici anlaşmalar) ortamı doğmaktadır. Bu yüzden Türk tarafı bu *modus vivendinin* içeriğini, gevşek bir konfederasyon, hatta mümkün olabilirse bunun da ötesine geçerek, mesela Sovyetler Birliği" nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu gibi bir düzenleme isteyebilir. Aslında böyle bir düzenlemenin adı da önemli değildir. Aksine adını koymak, bu aşamada ürktücü de olabilir. Yani üzerinde ağırlıklı olarak durulması gereken husus, yeni düzenlemeye dair içeriğin yukarıda belirlenen amaca uygun olmasının sağlanmasıdır.

Bundan hareketle Kıbrıs sorununun anayasal boyutuyla kesin bir çözüme bağlanmadığı bir sırada, federe devletlerin yüzölçümü hakkında herhangi bir görüş belirtmek Türk tarafınca hatalı olacaktır. Hiç kuşku yok ki, Türklerin belirttiği hususlar anayasada teminat altına alınmadan, Kıbrıslı Rumların isteği olan göçmenlerin çoğunun Rum yönetimi altındaki evlerine dönmeleri mümkün olmayacaktır.¹³⁷ Türklerin istekleri, anayasal güvence altına alınarak karşılanması, coğrafi düzenlemeler adı altında yapılacak sınır değişiklikleri, daha az acılı hale gelecektir.¹³⁸ Bunun üzerine 15 Temmuz 1992 tarihinde başlayan ikinci tur görüşmelerde, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir devletin kurulması için Kıbrıslı Türklerin „egemenlik bölgesinin daraltılması“¹³⁹ ve federal anayasanın, eşit yetkilere sahip iki toplumlu federal bir yapıya dönüştürülmesi tasarlanmıştır.¹⁴⁰

Ayrıca Gali, Fikirler Dizisi" ne dayanan bu formül çerçevesinde herhangi bir ilerleme sağlanması durumunda Vasiliu ve Denктаş" ı ortak görüşmeye çağıracağını ve yapılacak görüşmelerde, anayasal konuların ele alınacağını belirtmiştir.¹⁴¹ Buna ilaveten her şeyin yolunda gitmesi halinde, bu formülün detaylarını incelemek amacıyla, 8 Ağustos" da, BM merkezinde komiteler oluşturulacağını ve aksilik olmaması halinde bu

komitelerin, 1993 yılı Şubat ayında görevlerini bitireceklerini ifade etmiştir.¹⁴²

Buna karşın Kıbrıslı Rumlar, Gali ve ABD" nin hazırladığı plana uygun gitmesi durumunda, yasal Kıbrıs Cumhuriyeti" nin yerini, geçici federal hükümetin devralacağını, böyle bir gelişmenin Kıbrıs Cumhuriyeti için büyük bir tehlike oluşturacağını iddia etmişlerdir. Böyle bir durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti" nin tanınmış bir devlet olmayacağını ve Denктаş" ın da bundan yararlanacağını öne sürerken, Denктаş" ın rahatlıkla sorun yaratarak, bu devletten kolayca ayrılacağını iddia etmişlerdir.¹⁴³

Bundan da anlaşılıyor ki, Rumlar, Türklerle yönetim erkini eşit olarak paylaşma arzusunda değillerdir. Aslında Kıbrıslı Rumların, bu tutumlarını ısrarla sürdürmeleri, uluslararası platformlardaki diğer ülkeleri, Türkiye aleyhine kışkırtmasından kaynaklanmaktadır.¹⁴⁴ Pek tabii ki bunun etkileri New York" ta da görülmüştür. Özellikle New York" taki görüşmelerde, Denктаş" ın toprak konusu ile anayasa konusunun aynı anda görüşülmesi yönündeki ısrarı,¹⁴⁵ günlerce süren pazarlıklardan sonra kısmi de olsa kabul edilmiştir.¹⁴⁶ Aslında Türklerin bu konudaki amacı farklıdır. Çünkü Türkler, zaten gereken fedakarlığı göstererek Rumlardan ne geldiğini veya ne geleceğini bilmeden toprak tavizinde bulunduğunu, dolayısıyla karşılığında kendi güvenliği için istenilen şeylerin anayasada yer alması gerektiğine inanmaktadırlar.¹⁴⁷ Fakat Türklere göre Rumlar, toprak tavizini aldıktan sonra "Türklerin anayasaya dair isteklerinin hiçbirini kabul etmiyoruz" demeleri durumunda, ne olacağı meçhuldür.¹⁴⁸

Özellikle anayasal konularda öne sürülen önerilerden geri adım atılması halinde, adanın uzun vadede Rum yönetiminin etkinliğine gireceğini belirten Türkler, toprak tavizi konusunda daha ileri adım atmayacaklarını belirtmişlerdir.¹⁴⁹ Halbuki Kıbrıs görüşmelerinde temel amaç, eşit yetki ve kaynak paylaşımına bağlı olarak sürdürülebilir bir anayasal düzeni kurmaktır.

Bu yüzden Gali, anayasa konusunda uzlaşmacı formüller düşündüğünü ve bu formülleri bir „paket anlaşması“ haline getirmeyi amaçladığını ifade etmiştir.¹⁵⁰ Fakat Gali" nin hazırladığı raporda, bu formüllere yer vermediği görülmüştür. Çünkü Genel Sekreter, Denктаş" ın anayasa konusundaki önerilerinin hiç birini kayda değer bulmadığını belirtmiştir. Aslında Denктаş" ın kayda değer olmayan önerileri ayrı egemenlik, federal hükümetle eşit temsiliyet, kararların alınmasında oybirliği ve dönüşümlü başkanlıktır.¹⁵¹ Ancak Genel Sekreter, bunların

- 27 Ağustos 1992, No:602, 1-3; *Cyprus Mail Gazetesi*, 27 Ağustos 1992, No:112, 2-4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 27 Ağustos 1992, No:4, 1-4.
- 152 SİSAV (1993), 7.
- 153 SİSAV (1993), 10.
- 154 *Alithia Gazetesi*, 2 Eylül 1992, No:221, 4; Rum Basın Özetleri, 2 Eylül 1992, KKTC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No:2, 4.
- 155 O dönem ABD" nin Kıbrıs Büyükelçisi Galen Stone: "Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunabilmesi için her iki tarafın da taviz vermesi gerekmektedir. Kıbrıs Türk tarafı toprak konusunda, Rum tarafı da anayasa konusunda tavizler vermelidirler" demiştir. Bunun için bkz... *Fileleftheros Gazetesi*, 12 Mayıs 1981, No:106, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 12 Mayıs 1981, No:106, 1; Rum Basın Özetleri, 1981, KKTC Milli Eğitim Spor ve Kültür Bakanlığı Milli Arşivi, 1; Kıbrıs Rum Basınından Özetler, 12 Mayıs 1981, TC Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, No:106, 1.
- 156 *Eleftherotipia Gazetesi*, 7 Eylül 1992, No:209, 2; Rum Basın Özetleri, 7 Eylül 1992, No:41, 2.
- 157 *Fileleftheros Gazetesi*, 11 Eylül 1992, No:411, 2; Rum Basın Özetleri, 11 Eylül 1992, No:48, 2.
- 158 Rüstem Z. Tatar, "Federasyon, Toprak ve Ekonomi," *Halkın Sesi Gazetesi*, 17 Eylül 1992, No:558, 3.
- 159 *Agon Gazetesi*, 18 Eylül 1992, No:522, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 18 Eylül 1992, No:6, 2.
- 160 *Kıbrıs Gazetesi*, 2 Ekim 1992, No:744, 10.
- 161 *Alithia Gazetesi*, 8 Kasım 1992, No:1225, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 8 Kasım 1992, No:3, 4.
- 162 *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:13, 1.
- 163 *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:9, 1.
- 164 Commission Opinion, 1994:11; Commission Opinion on The Application by The Republic of Cyprus for Membership, GKRY" nin AB Üyeliği, 1994, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Arşivi, 11; *Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:779, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:6, 1.
- 165 *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:502, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:8, 3; *Haravgi Gazetesi*, 5 Kasım 1992, No:457, 2; *TAK*

hiç birine değinmemiştir. Ama yine de Gali, „Geçici Düzenlemelere“ ait hükümlerin yürürlüğe girmesini müteakip, bunların tamamlanacağını belirtmiştir. Böylece Kıbrıs” ta yeni bir ortaklık çıkacaktır. Bu ortaklığa göre anayasal açıdan iki toplumlu ve toprak açısından da iki kesimli bir federasyon çerçevesinde, federal yapılı yeni bir Kıbrıs Anayasası vücuda gelecektir.

Ayrıca sözü edilen federal anayasa, her iki toplumda ayrı ayrı yapılacak referandumlarla (md. 9) kabul edilecek ve ona göre yürürlüğe girecektir. Bu yönü ile federal anayasa, her bir toplumun kişiliğini, bütünlüğünü ve güvenliğini koruduğu kadar siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini haklarını da muhafaza edecektir (md. 12).

Hiç kuşku yok ki, dünya kamuoyunda kabul edilen temel hak ve özgürlükler, federal anayasaya da dahil edileceklerdir. Seyahat, ikamet ve mülk edinme özgürlükleri, federal anayasa ile teminat altına alınacaktır. Bu hakların uygulanması sırasında 1977 Zirve Anlaşması ve yukarıda ifade edilen temel ilkeler de dikkate alınacaktır. Seyahat özgürlüğü, herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmaksızın, Federal Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yürürlüğe girecek, ikamet ve mülk edinme özgürlükleri ise toprak ayarlamalarının ortaya çıkaracağı yerleştirme sürecinin sonuçlanmasından sonra uygulanacaktır. Bu yüzden federe devletler, bu hakları geçici devrede, federal anayasaya uygun olarak ve mutabık kalınacak biçimde düzenleyeceklerdir (md. 47-51). Lakin Kıbrıslı Rumlar, kişi hak ve özgürlüklerin federasyonun bütününde yeknesak bir biçimde uygulanmasını ve bunların, federal anayasada yer almasını, federasyon tarafından bizzat korunmasını ve federe devletler tarafından uygulanmasını kabul etmekle birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı bulunan sınırlamalara karşı vaziyet aldıklarını, 1974 “ te veya daha önce diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, ilgili federe devlete dönüşlerinin yasaklanmasının insan haklarının ihlali mahiyetinde olacağı için bu konuya ilişkin kanunun federal düzeyde olması gerektiğini belirtmişlerdir.¹⁵² Buna karşın Kıbrıslı Türkler, federasyonun anayasal veçheleri üzerinde anlaşmaya varılmasından ve Rum tarafının özellikle federal yapı içinde yetki taksimine razı olduğunu açıklamasından sonra haritanın çizilebileceğini ifade etmişlerdir.¹⁵³ Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, toprak vererek, anayasal ve ekonomik hakları¹⁵⁴ elde etmeye çalışmaktadırlar.¹⁵⁵ Böylece anayasa konusunda daha ziyade Rum tarafına baskı yapılacağı ve bu baskının Amerikalılarla İngilizlerden

geleceği anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ Aslında toprak konusunun, anayasayla birlikte ele alınması, Rum tarafını fazlasıyla kaygılandıran bir durumdur.¹⁵⁷ Bundan da anlaşılıyor ki dünya kamuoyu, Kıbrıs sorununun adil ve kalıcı bir şekilde çözümlenebilmesi için topraktan çok, anayasal düzenlemelere önem verdiği bilinmektedir.

Aslında dünya kamuoyu, Türk tarafının kaygılarının giderilmesinin önemli ve zorunlu olduğunu anlamıştır. Ancak Rum tarafının „federasyon“ anlayışının, Türk tarafındaki ile bağdaşmadığı ortadadır. Çünkü Kıbrıslı Rumların, federasyon adı altında kamufler edilmiş çoğunluk idaresini elde etme peşinde olduğu ve bu yaklaşımla, kalıcı bir çözüme ulaşılmasının mümkün olmayacağı görülmüştür.¹⁵⁸ Bundan da anlaşılıyor ki, her iki taraf için de önemli olanın, bulunacak çözümün kalıcılığı ve sürdürülebilir olduğu unutulmuştur.

Hal böyle iken Fikirler Dizisi“ nin içeriğinde bazı hükümler vardır ki, toplumları çatışmaya sürükleyebilecek nitelik taşımaktadır.¹⁵⁹ Üstelik herhangi bir konuda anlaşmazlık meydana geldiği zaman bunların aşılabilmesi için herhangi bir mekanizma da öngörülmemiştir. Dolayısıyla bütün bu boşluklar, kurulacak devletin anayasal düzenin çalışmasını zorlaştıracak veya engelleyecektir. Bu yönü ile uygulanabilir bir anayasanın hayata geçirilmesi şarttır.¹⁶⁰ Bu yüzdendir ki taraflar, anayasal düzenlemeler ve haklar arasında başından beri gel-gitler yaşamışlardır.

Özellikle Rumlara göre Türklerin stratejik hedefi, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti“ nin Türk kanadını, uygun koşulların meydana geldiği bir anda, federasyondan kesip almak ve ondan sonra kendi federe devletinin, bağımsız bir devlet olarak uluslararası camia tarafından tanınmasını sağlamaktır.¹⁶¹ Zaten onlara göre Türklerin, Federe Türk Devleti“ nin kendi kendine yeterliliğini teminat altına alacak koşulları ileri sürmesinin temel amacı budur.¹⁶²

Aslında bu değerlendirme, Dışişleri eski Bakanı Yakovu“ ya aittir. Yakovu“ ya göre Türklerin ikinci aşamadaki hedefi ise federasyonun Türk kanadına devlet niteliği ve yeterlilik kazandırmak ve federasyonun daha doğarken ölmesi ya da daha sonra çökmesi halinde, Türklerin kendi devletlerine sahip olmalarını sağlayacak temel koşulları sağlamaktır.¹⁶³ Bu yüzden Kıbrıslı Rumlar, kurulacak olan federasyonunun çökmesi halinde, federasyonu oluşturan tarafların devlet niteliğini kazanmasını istemiyorlardı. Aslında Yakovu, bu durumu çarpıcı bir şekilde özetlemiştir. Yakovu, Kıbrıslı Rumların federasyon, Türklerin ise

konfederasyon¹⁶⁴ peşinde koştüğünü ve bundan sonraki mücadelenin, bu ikisi arasında cereyan edeceğini belirtmiştir.¹⁶⁵ Fakat şu bir gerçektir ki Rum tarafının bugüne kadar yapılan görüşmelerde ortaya koyduğu tutum ve Kıbrıs Rum yönetiminde hakim olan siyasi irade göz önüne alınacak olursa, Kıbrıslı Rumlar, Türklerin egemenlik konusundaki haklarına tümenden karşıdırlar.¹⁶⁶ Hatta bunun için Avrupa ülkelerini örnek göstermektedirler. Özellikle “Avrupa”nın her ülkesinde yaşayan topluluklar, bağımsız olacak olsalardı, Avrupa tamamen dağılırdı” görüşünü savunmaktadırlar.¹⁶⁷

- Rum Basın Bülteni*, 5 Kasım 1992, No:3, 2; *Fileleftheros Gazetesi*, 20 Eylül 1992, No:744, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Eylül 1992, No:6, 2.
- 166 Manisalı, “Gerçekleri Bugün Görmeliyiz,” 11.
- 167 *Kathimerini Gazetesi*, 19 Ekim 1992, No:8895, 3; *TAK Rum Basın Özetleri*, 19 Ekim 1992, No:93, 3.
- 168 “Vasilii” nun İstekleri,” *Agon Gazetesi*, 21 Ekim 1992, No:841, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Ekim 1992, No:44, 4.
- 169 *Agon Gazetesi*, 21 Ekim 1992, No:841, 4; *TAK Rum Basın Bülteni*, 21 Ekim 1992, No:44, 4.
- 170 *Eleftheria Dis Gnomi Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:779, 1; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:2, 1.
- 171 *Fileleftheros Gazetesi*, 4 Kasım 1992, No:502, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 4 Kasım 1992, No:13, 2.
- 172 a.g.e.
- 173 a.g.e.
- 174 *Haravgi Gazetesi*, 5 Kasım 1992, No:457, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 5 Kasım 1992, No:6, 2.
- 175 Bkz. *Simerini Gazetesi*, 5 Haziran 1992, No:321, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 5 Haziran 1992, No:1, 2; İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 256.
- 176 Deliceırmak, *Haklılık ve Kararlılık* 115.
- 177 *Eleftherotipia Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No:816, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Temmuz 1992, No:3, 3.
- 178 *Kıbrıs Gazetesi*, 3 Temmuz 1992, No:302, 10.
- 179 Fahir Armaoğlu, “Kıbrıs Plânı,” *Tercüman Gazetesi*, 21 Nisan 1992, No:30225, 6.
- 180 *Kıbrıs Gazetesi*, 17 Nisan 1992, No:809, 3.
- 181 SİSAV (1993), 12.
- 182 Gökhan Kılınç, “Annan Plânı Bahçeşehir Üniversitesinde Mercek Altına Alındı,” *Yenidüzen Gazetesi*, 3 Şubat 2003, No:6623, 1.
- 183 Haluk Ülman, “Her Çözüm, Çözüm Değildir,” *Yeni Günaydın Gazetesi*, 24 Aralık 1992, No:89961, 7.
- 184 Mete Tümerkan, “Kıbrıs” ın AB Üyeliği Sürecinde Türkiye Göz Ardı Edilemez,” *Kıbrıs Mektubu XV* (Şubat – Mart 2002): 14.
- 185 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 250; Oktay Ekşi, “Aynı Olay, Farklı Sonuç,” *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No:60301, 1.

186 *Eleftherotipia Gazetesi*, 20 Temmuz 1992, No:816, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 20 Temmuz 1992, No:7, 3.

Bundan hareketle Rum yönetimi, uluslararası üne sahip bir anayasa hukuku uzmanından görüş almış ve bu uzmanın, Gali Fikirler Dizisi hakkındaki görüşünün olumsuz olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁸ İsviçreli Profesör Georgio Mainverni adındaki bir anayasa hukuku uzmanı, „Gali Fikirler Dizisi“ çerçevesinde varılacak bir çözümün, ileride konfederasyon veya taksime yol açabileceğini belirterek, Vasiliu“ nun, federal anayasayı bu şekli ile kabul edemeyeceğini açıklamıştır.¹⁶⁹ Bundan da anlaşılıyor ki, Rum tarafının, anayasa ile ilgili konularda tek devlet, tek egemenlik, tek yurttaşlık ve tek uluslararası kimlik üzerinde duracağı tahmin edilmektedir.¹⁷⁰

Özellikle BM Genel Sekreteri Butros Gali, Denктаş“ ın anayasa konusundaki görüşlerini dinledikten sonra kendisine, Fikirler Dizisi“ yle birlikte federal bir cumhuriyet kurulacağını ve bu yüzden konfederasyondan söz edilemeyeceğini belirlemiştir.¹⁷¹

Denктаş“ ın ortaya koyduğu görüşler konusunda, Gali“ nin fikirleri ile benzer bir değerlendirme yapan Vasiliu, federal anayasasının ancak tek devlet, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlıkla gerçekleştirilebileceğini öne sürmüştür. Buna karşın Denктаş, Kıbrıs“ ta kurulacak federasyonun, *sui generis* (kendine özgü) bir anayasasının olması gerektiğini öne sürmüş ve bunu, “himaye edilen federasyon” olarak nitelemiştir.¹⁷²

Bunun üzerine Denктаş, tek egemenlik, tek uluslararası kimlik ve tek yurttaşlık ilkelerini kabul etmediğini söylemekle birlikte, bu ilkelere aykırı görüşler de ortaya koymuştur. Örneğin federe devletlerin uluslararası anlaşmalar yapabilme yetkisine sahip olmasını istemiştir. Hatta Denктаş, limanların buldukları federe devletin memurları¹⁷³ tarafından denetlenmesini dahi ileri sürmüştür. Dolayısıyla tarafların, anayasa konusundaki görüşleri birbirinden çok farklı olduğu bir kez daha görülmüştür.¹⁷⁴

Aslında Kıbrıs örneğinde olduğu gibi baskı ile gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmek istenen yapay beraberlikler, hiçbir zaman uzun ömürlü olmamıştır. Kaldı ki iki halktan oluşan federatif ya da konfederatif birleşmelerde, siyasal eşitliğin tam olarak uygulanmadığı zaman, ortaya çıkması kaçınılmaz olan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması da mümkün olmayacaktır.

Bundan dolayıdır ki 1992" de Gali" nin ve 2002-2004" de Annan" ın kontrolünde yapılan toplumlararası görüşmelerde, istenen sonuca ulaşamamıştır.

C. Türklerle Kıbrıslı Rumların Federal Anayasa ile İlgili Tutumları

1. Federal Anayasa Konusunda Türk Tarafının Tutumu

Türlere göre politik bakımdan kalıcı bir çözüm için iki toplumun ve iki federe devletin eşitliği, istikrar için şarttır. Hangi nedenle olursa olsun, bu hassas dengenin sağlanıp idame edilemediği bir federasyon, er geç Türk tarafının aleyhine çökecek veya çökertilecektir.

Türk tarafı açısından ideal şartlar altında oluşturulan bir federasyon dahi, Rumların, güçlerini politik olarak Türklerin aleyhine kullanması halinde kalıcı olamayacağı ve Türk toplumunun da kendi federe devletinde ekonomik yönden idare ve geliştirmede başarısız olması durumunda Kıbrıs Türkü açısından uzun vadede, kötü sonuçlar doğuracağı kanısındadır. Dolayısıyla Türklerin, bu iki ihtimale karşı çok duyarlı ve gereğinin bilincinde olmaları gerekir.

Aslında belirtilen birinci ihtimale karşı anayasada belli başlı bazı önlemler alınabilir. Fakat ikinci ihtimalin vukuu bulması halinde, Türk toplumunun geleceği tehlikeye girmesi pek muhtemeldir.

Bundan hareketle Türk tarafı, anayasa konusundaki görüşlerini şu şekilde sıralandırmaktadır:

1. Egemenlik bir bütün olmasa da egemenliğin kaynağı, federasyonu oluşturacak devletlerden kaynaklanmalıdır. Kaldı ki Türkler bu konuyu, BM eski Genel Sekreteri Cuellar" ın eşit şekilde dağıtılmış egemenlikten söz eden raporuna dayandırmaktadırlar.

2. İnsan hakları, federe devlet yönetimlerinin mutlak yetkisine bağlı olmalıdır. Türklerin bu talebi, kendi bölgesine kimlerin yerleşip kimlerin yerleşmeyeceği hakkında karar verme yetkisinin kendisine ait olmasından kaynaklanmaktadır.

3. Başkanlık eşit olarak paylaşılmalıdır.

4. Başkanlık dönüşümlü olmalıdır.

5. Tarafların ayrı veto hakkı korunmalıdır.¹⁷⁵

Bundan da anlaşılıyor ki Türkler, iki eşit halka ve iki egemen federe devlete dayanan bir federasyon istemektedirler. Dolayısıyla bu yaklaşımdan kaynaklanan birtakım anayasal önerilerde bulunmuşlardır. Aslında Kıbrıs Türk tarafı, bu konuda İsviçre” deki kantonların¹⁷⁶ egemenliğini örnek göstererek böyle bir istekte bulunması, federal çözümün çağdaş ve modern federasyon kavramına uygun olmasındandır. Özellikle Türk tarafı, çözümün ilk yıllarında merkezi hükümetin zayıf, federe hükümetlerin güçlü olmasını istemektedir. Böylece federe devletin yaşayabilirliği sağlam temellere dayandırılmış olacaktır.¹⁷⁷ Fakat şimdiki kadar Türk görüşünün ağırlık noktasını teşkil eden „gevşek federasyon fikri” , fazla iltifat görmemiştir.¹⁷⁸ Aslında gevşek veya sıkılaştırılmış federasyon konusu, merkezi otoritenin yetkileri ile iki toplum arasındaki münasebetleri düzenleyen ilkelere dayanmaktadır.¹⁷⁹ Hal böyle olunca her federe devlet, federal anayasanın egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemen olacaktır.¹⁸⁰ Esasında şu ifade edilmelidir ki, iki toplumlu ve iki kesimli federal bir cumhuriyetin tesisi, egemenliği siyasi açıdan iki eşit hukuki kişilikten kaynaklanmalıdır. Böylece eşit iki federe devletten her biri kendi kararlarından bir bölümünü hür iradesi ile federal hükümete aktarmış olacaktır.¹⁸¹ Aslında Kıbrıslı Türklerin bundan amaçladıkları başka bir şeydir.

Türlere göre yıllar sonra federe devletlerden biri, federal devletin yürümemesi durumunda anayasanın yeniden gözden geçirilmesini talep edebilecektir. Bu talep kabul edilmediği veya değişiklikler konusunda uzlaşmaya varılamadığı takdirde, her iki federe devlet de o zamanki sınırları ile federal ortaklıktan ayrılabilir.¹⁸² Böylece Kıbrıslı Türkler, federasyon sonrası sosyal ve siyasi travmalara karşı kendi önlemini almış olacaktır.

Bunun haricinde Kıbrıs Türk Federe Devleti için, merkezi hükümete devredeceği yetkiler dışında egemen olması, yani üçüncü ülkelerle kendi yetki alanına giren konularda anlaşma imzalayabilmesi istenmiştir.¹⁸³ Her ne kadar da milliyetçi-muhafazakarlar, asıl güvenceyi, “Türklerin egemenlik hakkına sahip olmasında,”¹⁸⁴ yani ihtiyaç hissederse kendisini savunmak için gerekli tüm kararları alıp uygulama hakkını elinde bulundurmakta görüyorsa da, bu noktada muhalifler, Kıbrıslı Rumlara daha yakın durmaktadırlar.¹⁸⁵ Çünkü muhalifler, egemenlik konusunda bu kadar da ısrarlı değildirler.

Aslında Kıbrıslı Türklerin esas isteği anayasal konularda eşitliğin tam manada sağlanmasıdır.¹⁸⁶ Özellikle federal ortaklık oluşturma yolundaki toplumların eşitlik, eşit fırsat ve eşit kimliklerin tanınması ile ilgili haklar, azınlık konusu değildirler. Ancak Kıbrıs Türk halkı ile ilgili olarak bu haklar, ayrıcalık yaratır diye pazarlık konusu yapılmakta ve iki ortaktan sadece birinin resmen tanınması suretiyle ifte standart yapılmaktadır. Halbuki toplumların temel hak ve toplumsal gereksinimleri (eşitlik, güvenlik, ayrı kimliğin tanınması gibi) karşılanmadan, daha st gereksinmelere (sevgi, affetme ve entegrasyon gibi) ulaşmak mümkün değildir. Aslında Kıbrıs Türk halkının temel gereksinim ve haklarının teslim edilmemesi bile, Kıbrıs“ ta bulunacak siyasi zm¹⁸⁷ engellemektedir. Ne var ki toplumsal hakların sonsuza kadar bastırılması veya inkar edilmesi mümkün değildir. Eski Sovyet ve Yugoslavya federasyonlarında görüldüğü gibi haksızlığa uğrayan ve baskı altında tutulan halklar, bir gün haklarını arama yoluna gitmişlerdir. Ancak BM zm önerilerinden bazıları, demokratik ilkelere uzak, eşit yetki ve egaliter kaynak paylaşımına dayanmayan, baskıcı bir içerik ve yaklaşım öngörmektedirler.

- 187 Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 180.
- 188 Erol Manısalı, “Yeni Güvenlik Konseyi Kararı Kıbrıs” ı Nereye Götürmek İstiyor?,” *Milliyet Gazetesi*, 29 Kasım 1992b, No:322197, 8; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 169.
- 189 İsmet Kotak, “Hedef Türk Ordusu,” *Kıbrıs Postası Gazetesi*, 23 Temmuz 1992, No:608, 6; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 157.
- 190 *Kıbrıs Gazetesi*, 8 Mart 2000, No:511, 1.
- 191 Hüseyin Alkan, “Kıbrıs” a Arap Saçı Modeli,” *Hürriyet Gazetesi*, 30 Ağustos 2001, No:89744, 14.
- 192 Thomas W. Adams and Alvin J. Cottrell, *Cyprus Between East and West* (Baltimore, 1968), 76.
- 193 *Fileleftheros Gazetesi*, 23 Kasım 1992, No:10223, 2; *TAK Rum Basın Bülteni*, 23 Kasım 1992, No:8, 2; *Haravgi Gazetesi*, 12 Kasım 1992, No:5009, 3; *TAK Rum Basın Bülteni*, 12 Kasım 1992, No:6, 3.
- 194 Şebnem Şenyener, “Kıbrıs Görüşmelerinde Çetin Pazarlık,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:92367, 9.
- 195 Adams-Cottrell, *Between East and West*, 79.
- 196 Doğan Uluç, “Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:41159, 18.
- 197 Doğan Uluç, “Denктаş ve Vasiliu Yumuşama Yarışında,” *Sabah Gazetesi*, 20 Haziran 1992, No:41159, 18.
- 198 Özfatura, “Kıbrıs Zirvesi” nin Ardından,” *Türkiye Gazetesi*, 16 Temmuz 1997, No:8559, 9; İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 225.
- 199 Kotak, “Hedef Türk Ordusu,” 7; Deliceirmak, *Haklılık ve Kararlılık* 157.
- 200 *Hürriyet Gazetesi*, 8 Aralık 1992, No:30115, 19.
- 201 SİSAV (1993), 13.
- 202 SİSAV (1993), 12.
- 203 *Proina Nea Gazeteleri*, 13 Haziran 1992, No:6012, 2.
- 204 *Proina Nea Gazeteleri*, 13 Haziran 1992, No:6012, 2.
- 205 Raif Rauf Denктаş, “Kıbrıs Meselesinde Son Durum,” *Türkiye Diyanet Vakfı Haber Bülteni* (Ağustos 1997): 26-27.
- 206 Kıbrıs Sosyal Demokrasi Hareketi – EDEK. 1969 yılında Vasos Lyssaridis tarafından kurulmuştur.
- 207 Demokratik Seferberlik Partisi – DİSİ. 1976 yılında Glafkos Klerides tarafından kurulmuştur.

²⁰⁸ Demokrat Parti – DİKO. 1976 yılında Sypros Kyprianou tarafından kurulmuştur.

Dolayısıyla Türklerin, adada iki halkı eşit olarak kabul etmeyen bir anlaşmaya sıcak bakması mümkün değildir.¹⁸⁸ Aksi takdirde eşitlik kavramının kağıt üzerinde kalacağına inanmaktadırlar.¹⁸⁹ Zaten milliyetçi-muhafazakarların da dediği gibi Kıbrıs sorunu, anayasanın yazımı ile halledilebilecek bir sorun değildir.¹⁹⁰

Kaldı ki Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Birleşik Devletler Topluluğu, Macaristan, Hindistan, İrlanda, İsrail, İsveç ve İsviçre anayasalarından derlenen önerilerin yaşama geçirilmesi halinde Kıbrıs, dünyanın en karmaşık anayasal sistemiyle yönetilen ülkesi haline gelecektir. Aslında anayasaya dair önerilerin karmaşıklığı, birbirlerine hiçbir konuda güvenmeyen tarafların kendilerini koruma çabasından başka bir şey değildir.¹⁹¹ Bu yüzden anayasa için bu kadar karışık mekanizmalar kurmaya gerek yoktur. Kıbrıs” ta özellikle yeni anayasa üretmek yerine, iki tarafın da işbirliği yapabileceği bir sistemin yürürlüğe konması daha uygun olacaktır.

2. Federal Anayasa Konusunda Rum Tarafının Tutumu

Aslında Kıbrıslı Rumlar, çoğunluğa ait kuralların geçerli olduğu ve aynı zamanda geleneksel özelliği olan yeni bir anayasa istemektedirler. Kaldı ki Makarios, bunu, ta 1965 Aralık ayında BM Genel Kurul Asamblesi” nden beri istemektedir.¹⁹²

Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıslı Rumlar, kendilerince işleyebilir bir anayasa istemektedirler ve bunu her vesile ile de dile getirmektedirler. Dolayısıyla bu, Türk tarafının istediği gibi Kıbrıs devletinin dağıtılması yöntemi ile değil, mevcut devletin anayasasının değiştirilmesi ile olabilecektir.¹⁹³ Bu yüzden Türk tarafının anayasa konusundaki eleştirilerine, Kıbrıs" ın içişlerine müdahale olduğu için tümüyle karşı çıkmaktadırlar.¹⁹⁴

Halbuki Türkler Zürih ve Londra Anlaşmalarına *pacta sunt servanda* (ahde vefa) prensibine sıkı sıkıya bağlı iken, Kıbrıslı Rumlar ise *rebus sic stantibus* kuralı ile ifade edilen ve bir anlaşmanın yapılışı sırasında var olan ve anlaşmanın yapılmasını etkileyen koşullarda ortaya çıkan değişiklikler, bu anlaşmaya son verebilir ya da uygulanmasını durdurabilir doktrinine dayanmaktadırlar.¹⁹⁵

Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, Federal Kıbrıs Cumhuriyeti" ni, eyalet adı altında iki bölgeden oluşmasını istemektedirler. Tüm hükümet organları, yani yasama, yürütme ve yargı organları ortaklaşa yürütülecek, bayrak seçimi, milli marş ve bayramlar birlikte kararlaştırılacak, devleti yönetecek olan federal hükümet önemli yetkilere haiz olacak, devletin Cumhurbaşkanı hep Kıbrıslı Rum, yardımcısı ise hep Kıbrıslı Türk olacaktır.¹⁹⁶ Böylece Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs" ın yönetimini eyalet sistemine dönüştürerek, iki bölgeden oluşan ve aralarında idari sınırla bölünen federal bir devletin kurulmasını sağlamış olacaklardır.¹⁹⁷

Bunun için kurulacak federasyonda, „iki toplumdaki kaynaklanan tek egemenlik“ geçerli olacaktır.¹⁹⁸ Böylece tek egemenlikle, tek yurttaşlık elde edilmiş olacaktır.¹⁹⁹ Bundan hareketle Kıbrıslı Rumlar, BM kararlarından sonra halkına “1974 öncesini garantiledi” diyebilecektir.²⁰⁰ Zaten Kıbrıs Rum tarafı, kişi hak ve özgürlüklerinin federasyonun bütününe yeknesak bir biçimde uygulanmasını, federal sistemin bir gereği olarak görmektedir.²⁰¹ Bu nedenle söz konusu hak ve özgürlüklerin federal anayasada yer almasını, federasyon tarafından bunların korunmasını, bu haklar federe devletler tarafından kullanılmakla birlikte, uluslararası hukuka ve insan hakları sözleşmelerine aykırı sınırlandırılmalarına karşı vaziyet alınmasını istemektedirler. Özellikle 1974 “ de veya daha öncesinde, diğer toplum üyelerine karşı şiddet hareketlerinde bulunmuş kişilerin, ilgili federe devlete dönüşlerinin yasaklanması, insan haklarının ihlali anlamına geleceğinden, bu konulara ilişkin kanunlar federal hükümetin yetkisi dahilinde bulunması arzusundadırlar.

Gerek Kıbrıs Rum siyasilerin, gerekse BM²⁰² nin Kıbrıs halkını oluşturan Kıbrıs Rum toplumuyla Kıbrıs Türk toplumunun serbest rızaları ile iki toplumlu ve iki kesimli „Federal bir Cumhuriyet kurulabilir“²⁰² tezine karşın, Kıbrıs Rum kamuoyunda ciddi bir muhalefet oluştuğu görülmüştür. Çünkü Rum muhalifler, bugüne kadar birçok acılı tavizler verdiklerini iddia etmişlerdir. Muhalif gruplar, özellikle *Enosis*²⁰³ in gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını gördüklerinden, Kıbrıs²⁰⁴ in bağımsızlığına yönelmesinin yeterince acılı bir taviz olduğunda hem fikirdirler.²⁰³ Ayrıca Kıbrıslı Rumların Zürih anlaşmasıyla kurulan üniter devletten vazgeçerek,²⁰⁴ federasyonu kabul ediyor olmaları, bir diğer taviz konusudur. Bu yüzden federal hükümette ortak temsiliyeti, dönüşümlü başkanlığı, ortak kararlar alınmasını kabul etmektedirler.²⁰⁵ Çünkü onlara göre böyle bir çözüm, federasyonun paralize olmasına ve iki toplum arasında gerginliğin doğmasına neden olacaktır. Bundan dolayı Rum siyasi partilerinden EDEK,²⁰⁶ DİSİ²⁰⁷ ve DİKO²⁰⁸ nun seçmenleri, Rum siyasilerin bu tür bir pazarlığa girmesine karşı çıkmaktadırlar. Özellikle DİKO taraftarları, “Türlere taviz veriliyor” diye, gelişmelerden tedirginlik duymaktadırlar. Hatta toplum liderlerini “vatan hainliği” ile suçlayanlar bile vardır.²⁰⁹

209 *Hürriyet Gazetesi*, 10 Aralık 1992, No:91145, 17.

210 a.g.e.

211 a.g.e.

212 a.g.e.

213 İsmail, *Kıbrıs Sorunu*, 279.

214 Güç ve güç kullanımı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz... Fehmi Kuru, "İkisi De Kötü," *Zaman Gazetesi*, 8 Kasım 1997, No:5548, 8.

215 Kıbrıs" ta kuvvetler ayırımı ile ilgili bilgi için bkz. Ellen B. Laipson, *Cyprus: Status of U.N. Negotiations*, USA Foreign Affairs and National Defense Division – March 8, 1990, (Washington, 1990), 2.

²¹⁶ Her iki toplumun işbirliği ile ilgili bilgi için bkz... Halil Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi* (Ankara, 1987), 26.

EDEK taraftarları ise Rum liderliğinin politikalarını benimsemediklerini ve BM" nin çözüm planlarına bütünüyle karşı çıktıklarını belirtmektedirler. Çünkü onlara göre plana bu şekliyle „evet“ denildiği takdirde „yasa dışı KKTC meşrulaşacak“ , buna karşın „Kıbrıs Cumhuriyeti“ kavramı ise ortadan kalkacaktır.²¹⁰ Kaldı ki bu çözüm şekli, istenilen sonucu vermezse ve sistem dağılırsa, Rum federe devleti, Kıbrıslı Türklerin „sözde devlet“ statüsüne düşecek olmasından korkmaktadırlar.

DİSİ taraftarları ise BM planlarının, ne Kıbrıslı Rumlara ne de Türklere çözüm getireceğine inanmaktadırlar. Ayrıca onlar için mülkiyet haklarını güvence altına alan ve Türkiye" den gelen göçmenlerin adadan uzaklaştırılmasını sağlayan hiçbir maddenin olmaması da bir diğer itiraz konusudur.²¹¹

Bütün bunlarla birlikte gerek Gali, gerekse Annan planlarının anayasal rejimine ve kurallarına muhalefet eden cephenin başında, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi ve onun önderi Başpiskopos Hristostomos gelmektedir.

Başpiskopos Hristostomos, Kıbrıs" ın federatif bir sistemle yönetilmeyecek kadar küçük bir ada olduğunu ve önerilen iki yönetimli

federasyon şeklinin ise aslında bir Türk, bir Rum, bir de merkezi olmak üzere üç hükümet, dört meclis ile eşit oranda memuru olacağından, bütün bunların “saçmalıklar” manzumesi olduğunu iddia etmektedir.²¹²

Sonuç olarak denilebilir ki Kıbrıs Rum halkının ezici bir çoğunluğu, BM “nin çözüm planlarındaki anayasanın uygulanabilir bir anayasa olmadığı yönündedir. Aslında Rum gazeteci Stavros Angelides” in de ifade ettiği gibi Kıbrıs Rum liderliği, „Kıbrıs Hükümeti“ olarak tanınmaya devam ettiği sürece, hiçbir anlaşmadan yana olmayacağı açıktır.²¹³ Bu bakımdan çözümsüzlüğün temel nedeni, Kıbrıslı Rumların Türk halkı ile egemenliği paylaşmak veya Türkleri eşit bir halk olarak görmek istememelerinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Bilindiği gibi güç, çoğu zaman karşı gücü oluşturur. Bu yönü ile anayasa dışı güçlenme ve güç kullanımı, iktidar açlığı çekenleri iştahlandırmaktadır.²¹⁴ Zaten suikastlar, komplolar ve terör eylemlerinin sebebi de meşru olmayan yollardan iktidara ulaşmak değil midir? Ancak toplumlar, geçmişlerinde yaşadıkları kuralsızlıkların bedelini ödedikten sonra güç kullanımını sınırlamayı ve bir uzlaşma metni (anayasa) etrafında kendilerine çizilen sınırlara razı olmayı kabullenmişlerdir. Çünkü insanlar, demokrasiyi ve kurallı bir düzeni, anarşiden uzak yaşamının başka bir yolu bulunmadığını anladıklarından benimsemişlerdir. İşte Kıbrıs” taki federal anayasaya olan ihtiyaç, bu gerçekler ışığında değerlendirilmelidir.

Bu yüzden federal Kıbrıs anayasası, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında özenle hazırlanmış ve yetki sahaları bölüşülmüş kuvvetlerden oluşmalıdır.²¹⁵ Bunlar arasında elbette ki polis, memuriyet, parlamento, kamu hizmetleri ve diğer görevler sayılabilir. Ayrıca yeni devletin anayasası, etnik olarak ayrı ve iki toplumun azami işbirliğini gerektiren bir anayasa olma hüviyetini de taşıması gerekecektir.

Bu yönü ile *sui generis* bir anayasa olacak olan bu belgenin, ancak Rum ve Türk toplumlarının gösterecekleri azami iyi niyet ve yapacakları işbirliği ile uygulanabilecektir.²¹⁶ Böylece Kıbrıs, kendi anayasası altında, hukukun üstünlüğü, demokrasi, temsili cumhuriyet hükümeti, siyasal eşitlik, iki bölgelik ve federe devletlerin eşitliği statüsü üzerine kurulmuş olacaktır. Ancak Gali ve Annan planları, bir devlet ve iki oluşturucu siyasal ünite formülü üzerine inşa edilmişlerdir.

Buna göre tarafların siyasi eşitliği kısmen ele alınmış, içeride şartlı egemenliği olan iki federe devletçik oluşturulmuş ve dış egemenliği federal devlete bırakılmış bir sistem oluşturulmak istenmiştir. Bu yönü ile çok boyutlu bir egemenlik sistemi esas alınmıştır. Ne var ki planda, üç ayrı egemenlik kavramı yer alırken, bunlar hiyerarşik olarak değil, birbiriyle ilişkili şekilde düzenlenmişlerdir. Dolayısıyla oluşturulacak federal anayasa ile i denge Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasından, dış denge ise anavatanlar arasında sağlanmış olacaktır.

Görüleceği gibi bütün bunlar soyut kavramlardır. Ancak Kıbrıs“ ta ideal olanla gerçekler birbirinden çok farklıdır. Gerek Gali, gerekse Annan planında kendini ilkesel olarak bulan kriterler, taraflar arasında pek makbul karşılanmamaktadır.